

Sosyoloji Derneği, Türkiye

Sosyoloji Araştırmaları Dergisi

Cilt: 14 Sayı: 1 - Bahar 2011

Sociological Association, Turkey

Journal of Sociological Research

Vol.: 14 Nr.: 1 - Spring 2011

.....

Gç, İktidar, Sınıf ve Statü zerine Bazı
Tartışmalar - Mühendis ve ğretmen rneđi

Adnan GüMüş

GÜÇ, İKTİDAR, SINIF VE STATÜ ÜZERİNE BAZI TARTIŞMALAR - MÜHENDİS VE ÖĞRETMEN ÖRNEĞİ¹

Adnan GÜMÜŞ²

Öz

Bu yazıda esas olarak empirik verilere dayalı olarak inşaat mühendisi ve öğretmenlerin sınıf ve statü konumları ile iktidar arayışları betimlenmekte ve karşılaştırılmakta; kavramsal ve kuramsal olarak ise “güç” ile “iktidar” arasındaki ayrım dikkate alınarak sınıf, statü, ideoloji, yabancılaşma ve otoriteriyenizm arasındaki bazı simetri ve asimetri tartışılmaya çalışılmaktadır.

Sosyolojik araştırmaların iktidar ilişkilerini yoğun olarak konu edindiği söylenebilirse de güç ile iktidar arasındaki ayrıma yeterince dikkat edilmemektedir. Burada temel savlar olarak a) “her gücün iktidar olmadığı, ancak her iktidarın güç gerektirdiği”, b) potansiyel halindeki güçten çok “iktidar ve sınıfın karşılıklı birbirini ürettiği” (reproduktion) ve c) her iktidar ve sınıf ilişkisine yabancılaşmanın eşlik ettiği kabul edilmektedir. d) Sınıf olgusunun tanımlanmasında “geçim yollarının” en önemli tanımlayıcı öğeyi ve e) sınıflı toplumların sürdürümünde “sınıfların açıklığının” ve sınıf içi “statü farklılaşmalarının” temel mekanizmaları oluşturduğu ileri sürülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Güç, iktidar, sınıf, statü, yabancılaşma, mühendis, öğretmen.

1 Sözlü bildiri olarak VI. Ulusal Sosyoloji Kongresi’nde sunulmuştur.

2 Prof. Dr., Çukurova Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, Felsefe Grubu

Abstract

In this paper, the relationship between class, status, ideology, alienation and authoritarianism are examined in terms of the empirical data and researches on the civil engineers and teachers.

Sociological studies examine power relations intensely, however it does not regard the differentiation between power and domination. Here, the basic arguments are a) each power are not domination, but all domination need power”, b) more than as a potential power, “domination and class reproduce themselves vice versa. and c) it is admitted that alienation accompany all kind of relations of domination and class, d) it is asserted that in definition of the phenomenon of class, “livelihoods” is one of the restrictive facts and e) “classes openness” and in-class “status differentiation” are important mechanisms in the reproduction of class societies.

Keywords: Power, domination, class, statue, alienation, teacher, engineer

1. Yazının Kavramsal ve Kuramsal Duruşu

B. Russell (1994) sosyolojinin ana temasının “iktidar” olması gerektiğini; “iktidar ilişkilerinin” mikro düzeydeki etkileşim ve nüfuz süreçlerinden, makro düzeydeki tabakalaşma ve uluslararası ilişkilere değin toplumsal yaşamın bütün alanları ve katlarına az ya da çok sızdığını ileri sürüyordu. Gerek sosyoloji, gerekse siyasal bilimler konuya uzak kalmamakla birlikte en çetrefil konularından birini, güç ve iktidar olgularının kavramlaştırılmasının ve toplumsal yapıyla, özellikle de tabakalaşma ve daha özgül olarak sınıflarla ilişkilendirmesinin oluşturduğu ileri sürülebilir. İdeoloji ve yabancılaşma tartışmaları da bu sürece eklenmektedir.

Öğretmen ve mühendislerle ilgili empirik veri ve tartışmalara geçmeden önce, kavramsal ve kuramsal anlamda “güç” ile “iktidar” arasındaki ayrıma dikkat edilmesinin; dahası iktidar ile sınıf bağlarının bu ayrım dikkate alınarak kurulmasının konunun ilerletilmesinde önemli katkı sunacağı düşünülmektedir.

1.1. Güç, Zor, İktidar ve Yabancılaşma Arasında Bazı Bağlar ve Farklılıklar

Weber’e (1987:155) göre “Bütün siyasal yapılar şiddet kullanır, ama bunu diğer siyasal örgütlere karşı kullanma ya da kullanma tehdidinde bulunma biçim ve dereceleri bakımından ayrılırlar.” Bottomore’a göre de “Siyaset sosyolojisinin konusu toplumsal bağlamı içinde iktidardır. Burada “iktidar”dan kastedilen, bir bireyin veya toplumsal kümenin, gerekirse diğer bireylerin ve kümelerin çıkarlarına, hatta muhalefetine karşı bir eylem sürecini izleme (karar alma ve uygulama, daha genel olarak da, karar alma gündemini belirleme) yetisidir. (...) Temel “iktidar” nosyonuna ilişkin olarak ortaya atılabilecek soruların yanı sıra, “yetke”, “nüfuz” ve “güç” veya “şiddet” gibi kökteş (*cognate*) nosyonlarla ilgili başka sorular da bulunmakta olup, bunların da özgül kuramsal şemalar bağlamında incelenmesi gerekecektir.” (Bottomore 1987:1).

Ancak Bottomore da dahil güç (Macht, power), başta

- İktidar-erk (Herrschaft?, domination?- istemlerini diğerlerinin direncine rağmen hayata geçirme, dayatma potansiyeli)
- Egemenlik, hükümlanlık (Souveränität, souverainité, sovereignty -devletin belirli bir ülke/toprak üzerindeki şiddet tekeli, otoritesi veya hükmetme yetkisi veya durumu),

- Yetke (authority, Roma'da *auctoritas*- "meşru-yasal" iktidar durumu, normatif, kabul görmüş),

- Hâkimiyet, üstünlük (Beherrschung, dominance- Roma'da *potestas*, askeri veya siyasal zor yoluyla; darbe, işgal, fetih vb. yoluyla hâkim olma) ve

- Hegemonya (Hegemonie, hegemony- egemenlikten farkı kurumsal değil durumsal ve şartlara bağlı oluşudur; hâkimiyetten farkı askeri veya zor yerine daha çok ideoloji veya ikna yoluyla daha belirsiz formda iktidar oluşturmasıdır; alttakinin tümünden bağlanımını/itaatini de istemez) olmak üzere

- Kuvvet (Kraft, strength),

- Zor, şiddet, baskı (Gewalt, Zwang, coercion, violence, force, press/sure),

- Etki, nüfuz (influence, penetration),

- İkna, yönlendirme (persuasion, manipulation),

- Disiplin

v.b. gibi diğer bazı kavramlarla bazen eş veya benzeri anlamlarda kullanılmaktadır.

Güç sadece iktidarla karıştırılmıyor, aynı zamanda tüm bu kavramlar az çok birbiri ile de karış(tırıl)ıyor. Örneğin French ve Raven (1959) resmi pozisyon, kişisel statü, uzmanlık, ödül, baskı, bilgi gibi altı güçten söz ediyor (aynı şekilde Kasapoğlu, 1999:23 vd.). Lukes (1974) ve Clegg (1989) bütün dil ve eylemlerin arkasında güç bulunduğunu belirtiyor. Toffler (1990) şiddet, zenginlik ve bilgi gücünün trioloji oluşturduğundan söz ediyor. Arendt de (1997) bunları bir yandan ayırmaya çalışırken yine güç (power) ile iktidarı karıştırıyor -Türkçe'de gücün çift anlamlığı (aynı zamanda zor anlamına geliyor) işi daha da çetrefilleştirmektedir:-

"İktidar (power), insanın sadece eyleme kabiliyetini değil, uyum içinde eyleme kabiliyetine tekabül eder... bir halk ya da grup olmaksızın iktidar da yoktur... "İktidar sahibi/güçlü kişi" derken daha çok söylemek istediğimiz şey "kuvvet"tir.

Kuvvet (strength) su götürmez bir biçimde tek olan, bireysel bir şeyi niteler...

Güç (force/zor)... fiziki ve toplumsal hareketlerin serbest bıraktığı enerjisi belirtmek için kullanılır... Gündelik dilde kaba güç anlamında şiddete denk düşer...

Otorite (authority)... en kaypak olanıdır... kişilere ya da hiyerarşik makama ait olabilir. Otoritenin en önemli belirtisi, baskı ya da iknaya gerek olmaksızın, itaat etmesi istenenlerin verilen kararı sorgusuz sualsiz kabul etmesidir... Otoriteyi korumak için,

Şiddet (violence) ise, araçsal karakteriyle ayrılır. Kuvvete yakındır” (Arendt 1997:50-52).

Gramsci (2011), özellikle hükümlerlik ve hegemonya arasında ayrım yapıyor. “Entelektüeller, hükmeden grubun ‘memuru’durlar ve toplumsal hegemonyanın ve siyasal iktidarın alt kademedeki görevlerini yerine getirirler. (...) Devlet (...) ‘siyasal’ toplum ile ‘civile’ toplum arasındaki denge ya da toplumsal bir grubun ulusal bütünü üzerinde kilise, sendikalar, okullar, vb. kurumlar aracılığıyla yapılan hegemonya olarak değil de; genellikle diktatörlük olarak anlaşılmaktadır. (...) Çünkü bu devletlerin egemenliklerini temsil ettikleri ekonomik sınıf, kendi öz entelektüeller tabakasını yaratamamış, hegemonyasının uygulanması yoluyla diktatörlük safhasını aşamamıştır. Bu ‘ekonomik korporatif safha’ (...) henüz bir dünya görüşü ve halkı **civile** toplumda yönetecek olan büyük bir entelektüeller tabakası yaratamamıştır.” (Gramsci, 2011:31-32 Fransızca Çeviriye Not). *Civile* toplumu kilise daha çok temsil eder hale gelmektedir, siyasal toplum (devlet) ise daha çok asker, bürokrat ve entelektüellere dayanmaktadır (Gramsci 2011:316). Günümüzde neokonzervatif eğilimler devlet (siyasal toplum) ile kiliseyi (civil toplumu) yeniden buluşturmaktadır.

Kaldı ki, bu kavram karışıklıkları dışında da güçle iktidar arasındaki ilişkilere dair farklı yaklaşımlar bulunmaktadır. Sosyal bilimcilerin hiçbiri gücü reddetmemekle birlikte yine de bir tarafta gücün tümünden doğa ve insan yararına kullanılabileceği ile diğer tarafta her güç ilişkisine iktidar ilişkisinin de içkin olduğu, dolayısıyla iktidar arayışının aşılamayacağı (iktidar arayışının, birbirine üstünlük sağlama eğiliminin temel bir “saik” veya temel bir “yapı” elamanı olduğu) yönünde aralarında bazı kuramsal ayrışmalar bulunmaktadır.

Evrimci, liberal ve muhafazakâr yaklaşımların çoğu rekabet, üstünlük arayışı ve dolayısıyla şiddetin kaçınılmazlığı üzerine kurgulanmıştır. Örneğin Hobbes’a göre “İnsan, insanın kurdu” olup “İnsanlar toplum şeklinde ortaya çıkmadan önce doğal durumları adeta bir savaş haliydi, bu savaş herkesin herkese olduğu bir savaştı”. Hobbes’ta “devlet” (şiddeti), şiddeti insan yararına kontrol etmek üzere olumlanmakta, “her şeyin üzerinde olan iktidardan/ devletten korku” ile uygarlaşım sağlanmaya çalışılmaktadır. “...kılıcın zoru olmadıkça ahitler

sözlerden ibarettir ve insanı güvence altına almaya yetmez...” (Hobbes 1992 [1651]:127). Örneğin Malthus (1798) “An Essay on Population” adlı eserinde nüfusun geometrik bir şekilde artarken, yiyecek arzının aritmetik bir şekilde artacağını, bu durumun kitlesel açlığa yol açacağını (gıda maddelerinin artışının “azalan verimlilik yasası” yüzünden artan nüfusun ihtiyacını karşılamayacağını) ileri sürüyordu. Darwin’e göre de doğada birbirini yok etmeye varan “bir canlının diğer türdeş canlıyla, veya uzak türün üyesiyle veya yaşamın fiziki şartları yüzünden” (iklim ve mevsim değişiklikleri de dahil) “yaşam mücadelesi” olmakta, sonuçta doğal bir seleksiyon işlemektedir. Eğer böyle bir süreç işlemeseydi, yani bütün yumurtalar/ bebekler yaşasaydı “geometrik artışla” “bir türün nüfusu, 25 yılda ikiye katlanırdı.” (Darwin 2006 [1859]). Weber de (1987) gücü (Macht) kavramsal olarak doğrudan iktidar anlamında kullanmaktadır. Weber’de iktidar meşru otorite ve disiplin ile ilişkilendirilmekte, dışsal ve içsel asketik şeklinde (misyon ile mistisizm arasında) bazı tartışmalar bulunmakta ve iktidarlar meşruiyet biçimlerine göre (karizmatik, rasyonel, geleneksel) değişmekte ise de, sonuçta iktidar sürgitmektedir. Lorenz “saldırganlık içgüdüsü”nden –belki Freud da buna dahil edilebilir-, Nietzsche “güce istenç”, Le Bon (1999) “Kitle Psikolojisi”, Machiavelli çizgisinde sayılabilecek Foucault ontolojik iktidar ve “panoptikon”dan söz etmektedir. Tonybee’nin diliyle “Yalnız, tek bir kuşakta, iki önemli temeli öğrendik. İlki savaşın, batı toplumunda, her zaman geçerli bir kurum olması; ikincisi şimdiki batı dünyasının toplumsal ve teknik koşullarında, her savaşın, yalnızca bir yok etme aracı olmasıdır. (...) Dizinin sürmesi, (...) toplumun bir gün, kendi kendini yıkmasıyla sona erecektir” (Toynbee, 1989:12). Hobbes’a yakın şekilde Pareto’ya göre, siyasal şiddeti azaltmaya çalışsak bile, her tür şiddeti ortadan kaldırma “yanlış savı”, çoğunlukla şiddetin ölçüsüzce artmasına yol açıyor. Faşizm, insancılığın aşırı gelişimi ve burjuvazinin aşırı zayıflamasına, kurnaz seçkinlerin yarattığı düzensizliğe şiddetli bir yanıtı (Aron, 1986:456-457).

Nihilist ve anarşistlerin hemen tamamının da güçle iktidar arasında içsel bir yakınlık kurdukları, dolayısıyla her tür “güç” ile (dolayısıyla iktidarla) mesafeli durmaya çalıştıkları söylenebilir.

Diğer yanda ise Hobbes’a karşı Montesquieu (2011:45) “Üstünlük düşüncesi ile

egemenlik düşüncesi, öylesi çok sayıda başka düşüncelere bağlı, öylesine karışık bir düşüncedir ki insanın aklına gelen ilk düşüncenin bu olmasına imkân yoktur” “Doğa içindeki insanda (...) herkes kendini aşağı görür, eşitlik duygusu bile zayıftır. Bundan ötürü de kişiler birbirlerine saldırmayı düşünmezlerdi; barış da böylece ilk doğa kanunu olurdu.” Rousseau, Marx, Freud ve takipçileri de gücü potansiyel olarak baştan olumsuzlamıyorlar, hem yapıcı hem de yıkıcı olabileceğini öngörüyorlar. Kinikler ve Rousseau “nomos/yasa/toplumsal ayrışmaya karşı” doğal hale, Marx sömüreye karşı üretim ve kullanım değerine, Freud yıkıcılığa karşı libidoya (süblimasyona) göndermede bulunuyor. Gücün iktidar aracına veya yıkıcılığa dönüşümünü; bir tür yanlış bilinç veya yabancılaşma sayıyor ve eleştiriyorlar. Örneğin Engels’in “Tarihte Zorun Rolü” ile ilgili değerlendirmeleri zorun kendi asli kaynaklarından kopuşuna vurgu yaparken, çıkar ayrışmaları ile araçsallığın kaçınılmazlığını kabul ediyor: “Üretken güçler giderek artar; artan nüfus yoğunluğu, ayrı ayrı topluluklar arasında, bir noktaya kadar ortak çıkarlar, bir başka noktada çatışan çıkarlar yaratır; bu ayrı ayrı toplulukların daha büyük birimler halinde kümelenmesi ise, yeni bir işbölümüne, ortak çıkarları korumak ve çatışan çıkarlarla savaşmak üzere organlar kurulmasına yol açar. Yalnızca tüm grubun ortak çıkarlarını temsil etmeleri nedeniyle bile (...) daha bağımsız hale gelirler. (...) Böylece zor, ekonomik durumu denetleme yerine, tersine ekonomik durumun hizmetine koşuldu” (Engels, 1999: 48). Yani Engels’e göre zor hem sınıfsal ayrışmalara bağlı biçimleniyor, hem de ortak çıkarların sürdürümüne yönelik koruma sağlamak ve çatışan çıkarlar durumunda topluluk adına savaşmak üzere şekillenmeye başlayan zorun kurumsallaşması, giderek başlangıç görevlerinden ve topluluğun diğer kesimlerinden özerkleşen ve en azından kısmen “üstün grupların” hizmetine giren bir savaş kurumu (özerk ordu, askeriye) haline gelmesine yol açıyor.

Dördüncü bir duruş daha bulunuyor. Burada hem güç, hem de bazı iktidar ve şiddet türleri olumlanıyor. Örneğin Sorel (2008:180 vd.) burjuvazinin mali zorlama, fetih veya çalışma yaşamının düzenlenmesi üzerinden devlet gücünü (iktidarını) kullandığı; “otoriteye doğru yürüyen ve otomatik bir itaatkârlığı yerleştirmeye çalışan *güçle*, bu otoriteyi kırmak isteyen *şiddet* arasında fark” olduğunu, proleter şiddetin (proleter genel grevin, devrimci sendikalizmin) burjuva devlet iktidarını aşmanın tek yolu olduğunu ileri sürüyor –politik genel grev ile proleter

genel grev arasında da ayrım yapıyor, politik grevi (memur sendikacılığını) mevcut disiplin ve iktidarı daha da yerleştirmekle eleştiriyor. “Sosyalizm, modern dünyanın kurtuluşunu sağlamak için gereken yüksek ahlâkî değerleri şiddete borçludur.” (Sorel 2008:255). Benjamin de (2005) şahıslar arası (amacı barışçıl) ile sınıflar ve uluslar arası (amacı ortak çıkar) şiddeti birbirinden ayırdığı gibi tekrar doğal hukuk ağırlıklı “yasa koyucu” şiddet ile pozitivist menşeli araçsal “yasa koruyucu” şiddet ayrımlarına gidiyor. Devlet şiddeti; savaş ve grevlerden daha farklı olarak doğal amaçlara dayanmıyor, yasal amaçlar için kullanılıyor. Her hukuk sisteminin ardında, onu garantileyen bir şiddet (zor) unsurunun yattığını belirtiyor. Ancak araç olarak yasa koymadan (bu durumda şiddet iktidar aracına dönüşüyor) yani mitsel yasa koymaların veya mitsel şiddetin ilkesi olan iktidardan farklı olarak adaleti kutsal amaç koymaların ilkesi sayıyor. Benjamin’e göre, kutsal şiddet, hiçbir şekilde araçsal olamaz, ancak hakiki bir savaşta kendisini açımlayabilir.

Buradaki görüş 1) en azından güç, şiddet ve iktidar arasında ayrım yapılmasının kritik önemde olduğu; ve 2) şiddet ve iktidar çok tartışmalı olsa da en azından gücün olumsuzlanmaması yönündedir:

- Güç-kuvvet-yetenek (İngilizce power, strength, ability; Almanca Macht, Kraft, Fähigkeit); daha çok bir potansiyel, bir enerji, dayanıklılık, bir beceri ve yetenek,
- Zor-baskı-şiddet (İngilizce force, coercion, press/sure, violence, Almanca Gewalt, Zwang); başka bir öge üzerine baskı, şiddet uygulama (potansiyeli),
- İktidar-erk, hakimiyet, hegemonya, egemenlik (Herrschaft, domination, hegemony, souveranite); bir başka ögeyi düzenleme, denetleme, ele geçirme ve/ya otorite kurma olarak anlaşılmaktadır.

Bu üç olguya kapsayıcılık açısından bakılırsa

Güç > Zor > İktidar

şeklinde bir akış öngörülebilir.

Yani güç, zor ve iktidar aynı şeyler değildir. Ancak güç; potansiyelden praksise geçerken zor, şiddet bir modus olarak ortaya çıkmaktadır; ancak bu da iktidar için de kullanılabilir;

yaratım, üretim, yardım, dayanışma şeklinde de dışsallaşabilir.

Güç > Zor, kontrol > İktidar

Güç > Zynizm-ayrışma, ölüm > Destruktivizm

veya

Güç > Pratik, iş> Üretim

Güç > Güven-dayanışma, yaşam> Yaratıcılık

Burada konuyu çok dağıtmadan zorun da güçten ve iktidardan farklı olarak, belki salt potansiyel gücün pratiğe geçerken zorunlu uğraklarından (modus) biri olduğu söylenebilir. İktidar veya üretim ise gücün amaç ve sonuçları açısından neredeyse iki karşıt türe ayrılmaktadır.

Kısaca buradaki önemli ayrımlardan birini güç ve iktidar arasındaki ayrım oluşturacaktır.

Sav: Güç ile iktidar aynı şeyler değildir. Her güç hegemonik, hakimiyet kurucu, dolayısıyla iktidar olmayabilir, ancak her iktidar durumuna güç ve zor eşlik etmektedir.

Diğer tartışmalara geçmeden önce, gücün/kaynağın kişiler/gruplarla ve teknoloji ile de karıştırılmaması, aynı zamanda amacına, niteliğine ve kullanım biçimine de dikkat edilmesi gerekiyor.

- Toprak-su, hammadde (gücü, potansiyeli),
- Enerji (gücü, potansiyeli),
- Bitki-hayvan, biyolojik güç/potansiyel,
- İnsan-nüfus, demografik güç/potansiyel...

Bunlar kaynak ve/ya potansiyelleri oluşturuyor. Ancak çoğu kez bu kaynaklar-potansiyeller ile bilgi-teknoloji-örgütlenme veya kısaca aygıtlar/araçlar karıştırılıyor. Örneğin Bourdieu (2006) ekonomik sermayenin yanı sıra sosyal ve kültürel sermayeden de söz ediyor.

Oysa güneş, toprak, su, bitki, hayvan, nüfus gibi öğeler doğrudan kaynak özelliği taşıyor. Ancak sosyal, politik, dini, askeri iktidar denen şeyler ise bu kaynakların nasıl kontrol edildiği veya el koyma biçimlerinin meşruiyeti ile ilgili bulunuyor, yoksa doğrudan kaynak oluşturmuyor. Dolayısıyla güç ile kişi ve araçlar arasındaki ayrımların da yapılabilmesi önemli

gözüküyor:

- Kaynak, enerji, güç, kapasite,
- (Kaynaklara ihtiyaç duyan, kontrol eden, kullanan) Kişi, gruplar,
- (Kaynakların kontrolünü/kullanılmasını kolaylaştıran) Bilgi, teknoloji, örgütlenme gibi her tür aygıtlar/araçlar.

Doğudan kişi veya gruplar iktidar olmadığı gibi, hele de kaynak ve aygıtlar kendi başına hâkimiyet, hegemonya veya iktidar aracı değildir; ancak birilerine hâkim veya egemen olmak niyeti taşıdığında veya bunun için kullanıldığında araçsallaşır, esasına yabancılaşır. Ancak amaç da (niyet) tek başına yeterli olmayıp aracın da, ilişkinin de iktidar veya ezime dönüşmemesi gerekiyor. Adorno'nun (1998 [1951]:13) anlatımıyla amaçlarla araçlar da yer değiştirebilmektedir. Gücün iktidarla dönüşümü ile yabancılaşma arasında da böyle bir bağ olduğu tartışılmaktadır.

Sav: İktidar; gücün/enerjinin/libidonun yabancılaşmış bir formu, doğa ve kendi türdeşi üzerinde (kendi bedeni dahil ama daha çok ikinci bir kişi/şey üzerinde) hakim olma/egemenlik kurma arayışı ve/ya halidir.

1.2. İktidar: Ayrışma, Yabancılaşma, Mülkiyet, Sınıf ve Zor Şartı

Arendt (1997:48), bütün bu iktidar, güç, kuvvet, otorite ve şiddetin insanın insan üzerindeki egemenliğinin araçlarından başka hiçbir şeye işaret etmeyen sözcüklerden ibaret olduğunu söylüyor. Bazı ayrımlara dikkat etsek de hem zorun kurumsallaşmaya başladığında kaynağından özerkleşerek kendi başına iktidara dönüşebildiği (Weber'de devlet, Marksist eleştiride hatta hukuk sistemi), hem de en azından iktidar ile tabakalaşma arasında sembiyotik/içsel bir bağ bulunduğu ileri sürülebilir. İktidar güçsüz olmayacağı gibi, tabakalaşma da toplumsal güç farklılaşmasına ve belirli bir kesimin gücünün daha güçsüz (veya bilinçsiz) olan diğerleri üzerinde iktidara dönüşmesine dayanmaktadır. Bu tartışmalar en çok da “devlet” için yapılmaktadır: “...tıpkı monarşide olduğu gibi, demokratik cumhuriyette de, devlet, bir sınıfın bir başka sınıf tarafından baskı altına alınması için öngörülmüş bir aygıttan başkaca bir şey değildir. Sınıf egemenliği uğruna mücadele eden proletarya tarafından da devralınan bu belanın en kötü yanları, Komünde de görüldüğü gibi, gözü kapalı kesilip atılmaz, olsa olsa törpülenebilir...” (Marx 1977:71).

Yani iktidar sorusu, daha temelde ayrışma sorununu kendinde taşımaktadır. Dolayısıyla

Rousseau'nun (2006) sorusuyla “insanlar arasındaki bir yandan topluluklaşmanın, diğer yandan eşitsizliğin ve ayrışmanın kaynağı ne/ler?” İnsan ve toplulukların bu dünyada durduğu yeri, konumlarını, kaderlerini, dayanışmalarını, ayrılıklarını... öncelikle neler belirliyor?

- Çağı-uygarlık düzeyi (tarihi-teknolojik bağ),
- Doğası-ülkesi-memleketi (coğrafi bağ-toprak bağı),
- Devleti-milliyeti (siyasi bağ, yurttaşlık bağı),
- Dini-mezhebi (kültürel bağ),
- Dili (kültürel bağ),
- Sülalesi-aşireti-kastı (kan bağı),
- Cinsiyeti-genetiği (biyolojik bağ),
- Yaşı-deneyimi (tarihi bağ),
- Serveti (ekonomik bağ),
- İşi (ekonomik bağ),
- Eğitimi (sosyo-ekonomik bağ),
- Siyasi görüşü (politik-ideolojik bağ),
- Tutum, eğilim ve alışkanlıkları (kimliksel-kültürel-ideolojik bağ)
- mı daha çok belirliyor? Hangisi ne oranda? Veya
- Kendi özgür iradesi ve seçimleri dışında önemli bir belirleyici yok mu? İnsan, kendi

geleceğini bizatihi kendisi mi kuruyor?

Tüm bunlar toplumsal farklılaşmanın derecesini ölçmek üzere kullanıldığı gibi sınıf tartışmalarına da eşlik ediyor. Ancak yine de öncelikle esaslı bir soru,

- Zenginliğin kaynağı nedir?
- sorusu, sınıflaşma analizi için kritik önemde bulunuyor?

Toprak sabit sayılırsa, A. Smith'e (2011:1) göre “Ulusların Zenginliği” ne fizyokratların dediği gibi tarım ne de merkantalistlerin dediği gibi ticarete bağlıdır; emeğin üretim sürecinde yarattığı değere, yani “üretken emeğe” bağlıdır: “Her milletin emeği, yaşamak için bir yılda yoğalttığı bütün gerekli ve elverişli maddeleri ona sağlayan ana kaynaktır. Bu maddeler, her zaman için ya doğrudan doğruya bu emeğin ürünüdür ya bu ürün ile başka milletlerden satın

alınmış şeylerdir.”

Marx’a (1993) göre de insanın doğayla ve birbiriyle ilişkisi öncelikle iş-emek üzerinden biçimlenmektedir. İlk farklılaşma, emeğin niteliğinin gelişimi ile kullanım değerinden değişim değerine geçilmesi ile, daha doğrusu emeğin artık (değer) üretmesi ile başlamaktadır. Toplumsal ilişkiler de üretim ilişkileri ile birlikte gelişmektedir ki, bunun gelişimi işbölümüyle başlamaktadır. Cinsiyet ve yaş işbölümünden “artık” üretimi ile birlikte kafa-kol emeği farklılaşması, giderek yöneten ve yönetilen ve sonuçta üretici emek (dolaysız üreticiler) ile üretim araçlarını mülkiyetine geçirenler farklılaşması ile billurlaşmaktadır. Bütün toplumların tarihi bu sınıfların oluşumu ve sınıflar arasındaki mücadelelerinin tarihidir (Komünist Manifesto). Dönüştürücü ana dinamiğin; üretim güçlerinin (bilgi ve teknolojinin) gelişimi mi, yoksa sınıfların (üretim ilişkilerinin) gelişimi mi olduğu da önemli bir tartışmayı oluşturmaktadır ki canlı emekle ölü emeğin (makinenin), işçi ile işsizin (yedek işgücünün) karşı karşıya gelmesi her ikisinin de dikkate alındığını göstermektedir (Öngen 1996: 50 vd.).

Weber’e (1987:177-179) göre ise “ ‘sınıflar’, ‘sosyal topluluklar’ değildir, yalnızca toplumsal eylemin mümkün ve muhtemel temellerini temsil eder (1) Bir grup insanın yaşam olanaklarının belli bir nedensel ögesi ortak ise, (2) bu ögeyi, mal sahibi olmak ve gelir sağlamak gibi salt ekonomik çıkarlar temsil ediyorsa, (3) bu öge, meta ve işgücü piyasalarının koşullarında temsil ediliyorsa, ‘sınıf’tan söz edilebilir.” (...) “Yazgıları ve hizmetleri piyasada kendileri için kullanma olanağı ile belirlenmeyenler, örneğin köleler, terimin teknik anlamında ‘sınıf’ değildirler. Ancak bir ‘statü grubu’ olabilirler.”

Marksist yaklaşımda piyasadaki konum değil, üretim ilişkileri esas alınmakla birlikte, yine de üretimi teknik bir işbölümü olarak gören “teknokratik kuramlar” (Bell, Touraine), üretimi bir otorite ilişkisi olarak gören “çatışma kuramları” (Dahrendorf, Lenski) ve üretimi bir sömürü sistemi olarak çözümleyen klasik Marksist yaklaşımlar farklı anlayışlara dayanmaktadır (Öngen 1996:33).

Burada klasik Marksist anlayışa yakın durulmakla birlikte, kişi veya topluluğun kazançlarını, yani yaşamı ve mevcut yaşam düzeylerini idame etmek için ihtiyaçlarını karşılama ve kazançlarını elde etme temel biçimlerini anlatan “geçim şartları” (Lebensbedingungen,

living conditions), daha doğrusu “**geçim yolları**-geçim kaynakları” (Lebensunterhalt/Living/Livelihoods) ana gösterge sayılmakta; sınıfsal farklılaşma geçim şartlarındaki farklılaşmaya, geçim yollarındaki farklılaşma üretim ilişkilerine, üretim ilişkileri de mülkiyet ilişkilerine bakılarak kurulmaya çalışılmaktadır. Sınıf tartışmalarında zaman zaman birbirini ikame eden, zaman zaman da birbirine alternatif olarak kullanılan gelir, meslek ve uğraşından farklı olarak geçim şartları, tüm canlıların varlıklarının sürdürümünün asgari koşulunu oluşturmaktadır. Buna göre diğer tüm sorular - mesleği, uğraşısı, hatta gelir düzeyi - ikinci dereceden gözükmektedir.

Sav: Toplam değeri sonuçta toprak ve emek yaratsa da insan ve topluluk yaşamının en vazgeçilemez ögesi geçimini sağlamak ve değerden pay almak (hayatta kalma, yaşam ve refah) mücadelesi olup, geçim yolları aynı zamanda toplumsal konumunun da temel göstergesi niteliğindedir.

Geçim için kişi veya grubun cinsiyeti, dili, dini, etnisitesi, milliyeti, tutum ve eğilimleri... bunların tümü de ikincil derecedendir. Birincil dereceden olan ise toprak, su, hava, gıda zinciri; ilgili kişi ve topluluklar; kişilerin bu kaynaklara ulaşabilme durumları ve kaynaklarla kişilerin ilişkilenebildiği ilgili bilgi, teknoloji düzeyleridir.

Soru artık geçim şartlarının neye göre biçimlendiği, kişilerin geçimlerinin birbirlerinden nasıl ayrıştığı sorusuna dönüşüyor. İnsanlar ve toplulukların günlük giderlerini (nakit para ihtiyacını), yeme-içme-barınma gibi doğal ihtiyaçlarını ve eğitim-sağlık gibi bakımlarını nasıl karşıladığı yani geçim yolları sorusuna dönüşüyor. Bunlar aynı zamanda yaşam standartlarını gösteriyor –çoğu kez geçim yolları sorusunun tek bir göstergeye, “gelirin ne olduğu” sorusuna dönüştürülmesi sorunun esasında yatan nitelikleri ortadan kaldırmadığı gibi, yaşam biçimi veya “tüketimin” öne alınması da üretim esaslı yaşam koşulları ve geçim yolları sorununu ikincil dereceye düşürmez-.

Sınıf sorusu, daha temelde geçim yolları sorusuna dönüştüğünde, o zaman insan ve toplulukların geçim yolları ve yaşam koşulları neden farklılaşıyor(?), sorusunu sormak gerekiyor.

Sonuçta her üretim ve iktidar ilişkisinde, yaşamlarını idame etme şekillerinde, sürece

başka neler eşlik ediyor tartışılabilir ancak öncelik açısından, mevcut doğal kaynaklar sabit kabul edilirse, **sahiplik/mülkiyet** (“üretim araçlarının özel mülkiyeti”) birincil dereceden gözükmekte; hem insanlar arasındaki ayrışmanın hem de geçim yolları ve dolayısıyla sınıfsal farklılaşmanın maddi temellerini oluşturmaktadır. Mülk sahibi ve yönetici sınıfların üretim araçları ve doğrudan üreticilerin emeği üzerinde denetim sağlama çabaları (Öngen 1996:58), dahası her bir kişi ve grubun değeri artırma, elde tutma ve daha fazla pay alma çabaları aynı zamanda sınıf mücadelesinin de temelini oluşturmaktadır. Smith (2011:357 vd.) “üretken emeği” üretken olmayan emekten, Veblen (2005) üreticileri “asalaklardan” ayırmaya çalışmaktadır.

Bugün de mülkiyet; hem toprakla, hem hayvan ve canlılarla, hem de türdeşlerimizle aramızdaki ilişkilerin belirleyicisi, en azından birincil düzenleyicisi rolünde bulunuyor. Özel mülkiyet, bütün burjuva hukuk sisteminin birincil ilkesini oluşturuyor. Proudhon, “*What is Property? Or, an Inquiry into the Principle of Right and Government*” adlı eserinde “mülkiyetin hırsızlık” olduğunu yazıyordu (Başkaya&Örnek 2008), ancak devletin aradan çıkarılması ve adaletle ilişkiler netleşebilecekti.

Ancak özel mülkiyet tartışmasının da çok boyutu bulunuyor. Montesquieu ve Rousseau dahil, “hak” ve “özgürlük” kavramının oluşumunda “özel mülkiyetin” önemli katkısı olduğu, Batıdaki kurallı despotizme karşılık Osmanlı “istibdat” rejiminin (kuralsız despotizmin) bundan dolayı farklılaştığı, hatta Doğulu toplumlarda demokrasiye geçiş olanağının da bu yüzden zayıfladığı iddiaları yer alıyor. İstibdat yönetiminde egemen mutlak güce tek bir sınır vardır. Bu dindir ama, bu koruma da güvenilir değildir. Asya istibdadı, tutsaklık çölüdür. Mutlak egemen (hakim) tek başındır, bütün güce sahiptir. Denge kuracak toplumsal sınıflar, kurumlar, tabakalar yoktur. Korku temel ilkedir (Montesquieu 2011:57, 65, 91; Aron 1986:36 vd.). “Despotik devlet”, ana hatlarıyla, komünal üretim biçimine denk düşen bir devlet yapısıdır. ATÜT tartışmaları da bu çerçevede dikkate alınmak durumundadır. Marx ve Engels, “barbarlıktan” “uygarlığa” geçişi özel mülkiyetin, dolayısıyla sosyal sınıfların ortaya çıkışıyla açıklıyordu (Timur 1994:46-47). Osmanlı’da “özel mülkiyet” hakkının sınırlarının belirsiz olması, bu anlamda en ayırıcı özelliğini oluşturmaktadır. Timur (1994:244), despotizmin Osmanlı açısından en önemli ayaklarından birini; “mülk” kavramının, mülkiyet anlamından

çok yönetme, dünyevi otorite, tasarruf hakkı anlamına gelmesine bağlamaktadır.

Özetle Marksist analizde sınıfsal ayrışma her şeyden önce “üretim araçlarının özel mülkiyetinden” geçiyor ve temel sınıflar burjuva ve proleterler olmak üzere ikiye ayrılıyorsa da günümüzde buna başta gelir düzeyi olmak üzere bazı ara dereceler de ekleniyor. Hatta mülkiyet ile yönetim ilişkilerinin farklılaştığı büyük örgüt yapılarında profesyonel yöneticiler, idari ve teknik kademelerde çalışanlar, kamu çalışanları veya eğitilmiş beyaz yakalılar gibi tartışmalı sınıflar bulunuyor - İki temel sınıf öngörmekle birlikte Marx da değişik yazılarında çeşitli ara sınıflardan söz ediyor (Akşit 1985; Bernstein 1988; Ecevit 1997; Öngen 2002). Örneğin Wright’ın (1985) önerisine göre sınıfsal ayrışma için,

1) Gelirin doğrudan çalışılarak mı yoksa sahiplik yoluyla mı elde edildiği ve

2) Aralarında gelir, cinsiyet, eğitim ve çalışma saatleri açısından % 20’lik farklılaşma bulunup bulunmadığı, asgari ölçütler olarak kabul ediliyor (al. Hout, Brooks ve Manza 2007:114-115).

Burada bir kişi veya grubun üretim ilişkilerindeki yerlerini (sınıflarını) görmek üzere

Mülkiyetleri-servetleri ve gelir düzeyleri (topraksız, mülksüz, yoksul, varlıklı, zengin),

Geçim-gelir türleri (emek ve emekdışı),

Yaptığı işin niteliği (üretim, eşgüdüm, kontrol, el koyma),

Diğer gruplara bağımlılık-özerklik, hatta karşıtlık düzeyleri

gibi göstergeler, en önemlisi de geçimini neyle sağladığı esas alınacaktır. Yani geçimini (aldığı payı, gelirin büyük kısmını)

Emeği ile mi, yoksa emek dışı yollarla mı sağlıyor, toplam kazancında sermayeleri ve emekleri ne kadar bir paya sahip bulunuyor?

Sınıflar da kendi içinde aynı zamanda blok arayışı (veya tavır alışlarıyla)

Yaptıkları işin niteliğine (dışta kalma, üretim, eşgüdüm, kontrol, el koyma) göre tekrar çeşitli ara sınıflara ve alt konumlara ayrılabilir.

Proleter ve burjuva ana sınıfsal ayrışması yani sosyal işbölümü göz ardı edilmeden, mülkiyet (sahiplik) ve yapılan işin niteliği temel ölçüt alınarak geçim yolları (sınıflaşma) şu şekilde bir matrisle kurgulanabilir:

Sınıflaşma (Geçim Yolları)					
<i>(Verilen yüzdeler (%) kavramsal açıklık içindir. Yaptığı işlerin toplam kazancı içindeki ağırlığını göstermektedir. Sütunlara göre yani yukarıdan aşağıya okunması uygundur)</i>					
YAPILAN İŞİN NİTELİĞİ	MÜLK VE EMEK DURUMU				
	Mülksüz, Geçine-meyen, Bağımlı (Geçiminde ücretli emeği ve emek dışı kazançlarının toplam payı % 50'den az olan)	Mülksüz, Salt El Emeği (işçilik) ile Geçinen (Emek dışı kazançları % 10'ları geçmeyen)	Mülksüz, Liyakat (Memurluk) ile Geçinen (Emek dışı kazançları % 0-20 olan)	K. Mülklü, Geçiminin/ Gelirinin Büyük Kısmı İşine Bağlı Olan (Emek dışı kazançları % 10-50 olan)	Mülklü, Geçiminin/ Gelirinin Büyük Kısmını Emek Dışı Yollarla Elde Eden (Emek dışı kazançları % 50+ olan)
Yardım alma	% 50-100	% 0-25	Yok (% 0-10)	Yok (% 0-10)	Yok
Üretim (Ücret) + Üretime yönelik Eşgüdüm (Ücret, Kazanç)	% 0-50	% 75-100	% 0-20	% 50-80	% 0-50
Sürdürüme yönelik Hizmet, Eşgüdüm (Maaş, Rüşvet)		% 0-25	% 60-80		
Hizmet, Kontrol (Maaş, Rüşvet)					
El Koyma, İşletme (Rant, Kâr)	Yok (% 0-10)	Yok (% 0-10)	% 0-20	% 10-50	% 50-100
Örnek	<i>Yoksul, işsiz, yaşlı, çocuk, malül, ev kadını</i>	<i>İşçi, küçük köylü, küçük üretici</i>	<i>Memur, öğretmen, imam, asker, yargıç</i>	<i>Esnaf, çiftçi, mühendis, doktor</i>	<i>Ağa, bankacı, burjuva</i>
İdeoloji	Popülist		Devletçi	Piyasacı	

Sınıfla iktidar ilişkisine odaklanırsak, burjuvazinin kârı da, tefecinin rantı da, ara sınıfların kontrol hizmetinden aldığı pay da üretici emeğin yarattığı değer en azından bir kısmına (artığa) el koymaya dayanıyor, yani sınıflı bir toplumda ikinci bir grup gerekli olup, ikincisi üzerinde kurulan üstünlük iktidar ilişkisine denk düşüyor. Yani **iktidar** daha çok **sahipliğin (sınıflaşmanın)** yansıması/görünümü, bazen de sahipliğe eşlik eden bir şey olarak ortaya çıkıyor. Sahipliği (pratik olarak onu elde tutmayı) kaldırdığımızda sınıfsal farklılaşma da, iktidar da maddi temellerini kaybediyor.

Dolayısıyla iktidar da kaçınılmaz bir şekilde sınıfsal oluşuma içkin bulunuyor. Daha çok da

Güç>Zor>Sınıf>İktidar

şeklinde bir akış geçerli gözüküyor.

Ancak bir kez daha aralarındaki ayrıma dikkat çekmek gerekiyor: İktidar sınıflaşmaya, sınıflaşma zor ve güç potansiyeline koşulludur ancak güç otomatik olarak zor, sınıf veya iktidar değildir; güç aynı zamanda yaşamın da kaynağıdır.

Sav: Sahiplik; iktidarı oluşturuyor ancak iktidar, sahiplik yoksa, üstüne oturduğu maddi yapıyı kaybediyor yani ikincil dereceden kalıyor. Ancak birincinin (sahipliğin) sürdürümü için iktidar (gerektiğinde zorla yaptırma ve zor kullanma potansiyeli) vazgeçilmez bulunuyor.

1.3. Sınıf, Statü, Kimlik: Yansıma, Yanılsama, Yabancılaşma

Marx sınıfı toplumsal yapılanmanın temel taşı olarak görür ve üretim sürecindeki yerlerine göre değendirirken Weber sınıfı hem piyasadaki durumuna göre konumlandırıyor (Öngen 1996:30 vd.), hem de sınıfı kast, statü, meslek, parti, din-mezhep gibi çeşitli belirleyicilerden biri olarak değerlendiriyor Dahası Rex (1986) etnisitenin sınıf ve statü sistemi ile karşılıklı etkileşim içinde olduğunu, etnik oluşumların bu etkileşime bağımlı olduğunu belirtiyor. Gruplar arasındaki sınıf çatışması aynı zamanda etnik bir kavga olup, ekonomi ve siyaset belirleyici olsa da ırk ve etnisite de üstünlük sağlamada bir yapı oluşturuyor. Kendinde-sınıf etnisitenin de eylem ortaklığı sağlaması ile kendisi-için sınıfa dönüşüyor (etno-klass). Ditrich&Radtke'ye göre (1990) postmodern toplumlarda sınıf artık dayanışma sürecinde yeterince güdüleyici bulunmuyor; siyasetçi ve entelektüellerin elinde çıkarların etnisite ile ilişkilendirilmesi daha etkili oluyor. Ayrıca sınıf oluşumu salt üretim ilişkilerine bağlamayan, aynı zamanda üretim, sürdürüm, yaşam şansı ve yaşam biçimlerini de sürece dahil eden değerlendirmeler de bulunuyor (örneğin Müller 1992:213).

Weberci açıklamada sınıfın yanında kast, statü, meslek, parti gibi unsurları da eylemim güdüleyicileri arasında sayması ve etno-sınıf (etno-class) türü yaklaşımlar, sınıfların etkisini bir miktar yumuşatıcı yaklaşımda olsa da, bir kişi veya grubun, statü dağılımındaki yerine de dikkat edilmesi;

bu sınıfsal nitelikte olmayan çatışmaların sınıf mücadelelerinin önüne geçtiği günümüzde tüm bunların da dikkate alınması gerekmektedir (Öngen 1996:283).

Bunun için

- Çok genel olarak kişinin yaptığı işin niteliği başta olmak üzere,
- Sınıf içi ayrışmalar-patronaj biçimleri (her sınıfın kendi içinde eğitim, meslek, mesleki konum, gelir, servet vb. farklılaşmaları),
- Sosyal saygınlık ayrışmaları (bölge, dil, din, aidiyet, cinsiyet, yaş, töre-gelenek-yerleşik değerler, yasa-resmîyet, dönem-çağ... kapsamında),
- Tüketim- moda biçimleri... gösterge olabilir.

Ancak Weber; siyasal güç (otorite), ekonomik güç (para-piyasa), sosyal onur (itibar-saygınlık) arasında açık ayrımlar yapmakla birlikte bunların birer ideal tip olduğunu ve aralarındaki geçişkenlikleri tümünden dışlamıyordu. Takipçisi sayılabilecek Bourdieu (1995) ise Weber'deki ayrımı hatalı bir şekilde birleştirerek -üç farklı öge ve düzeyi karma hale getirerek (daha doğrusu karıştırarak) - ekonomik sermayenin yanı sıra sosyal ve kültürel sermayeden de söz ediyor. Oysa bunlar sermaye değil dayanışma, örgütlenme, değer, bilinç ve ideoloji alanlarına denk düşüyor.

Weber'in (1987) grup çatışmalarında sınıfla birlikte kast, statü, parti ve ideolojiye de belirli bir ağırlık vermesi tartışılmakla birlikte aslında benzer bir tartışma Marksist yaklaşımda da yer alıyor. Dahası bu çalışmanın da konusunu oluşturan "ara sınıflar" (mülkiyet ve iktidar olanaklarıyla az çok bulaşık olan küçük burjuvalar) konum ve ideoloji olarak da bulanık sayılıyor. Köylüler ve entelektüeller hep "sorun" olarak görülüyor (Lenin 1996). Sinema emekçileri, sağlık çalışanları, ofis çalışanları, sporcular, öğretmenler gibi "fabrika dışında çalışanlar" (Buğra 2010) veya "yeni orta sınıf" tartışmaları bulunuyor (Şimşek 2005). Kadınlar -cariyeler, bacılar ve yurttaşlar (Kandiyoti 2007) - ve bağımlı sınıflar bulunuyor. Üretenler ve asalaklar bulunuyor (Veblen 2006). Esnek çalışma bu sınıflamaları daha da güçleştirmiş bulunuyor (Harvey 1997). Özetle artık değere el koyma doğrultusunda temellenen üretim ilişkileri sınıflar arasındaki sınırları belirlerken, üretim içindeki ilişkiler daha çok sınıf içi ayrışmaları göstermektedir. Teknik işbölümü de meslekleri ve işteki yerleri belirleyen sınıf içi ayrışmalara denk düşmektedir (Öngen 1996:183, 286; Öngen 2002).

Burada az çok bir öncelik tartışması yapılması gerekiyor. Dikkatli okunursa, sınıf ve

İktidarın olması statü ve kimliklere engel değil, hatta onlarla çelişik değil, aksine onları koşullayan alanı oluşturduğu kabul edilmektedir. Kuşakların devamı (geçim ve üremesi) sağlanamıyorsa, kişilerin veya topluluğun dili-dini-milliyeti gibi öğeler tehlikeye düşer ve sürdürülemez. Belirli bir konumdaki kişi (örneğin bey, ağa, prens vb.), maddi varlıklarını ve avantajlarını kaybettiğinde konumunu da kaybeder.

Mülkiyet	>	Üretim	>	Geçim	>	Uğraşlar	>	Meslek ve	>	Yaşam
İlişkileri		İlişkileri		Yolları				Eğitim		Tarzları
Yani										
Mülkiyet	>	Üretim ilişkileri	>	Sınıf	>	Statü	>	Kimlik		
İlişkileri										

Sav: Statü ve kimliğin maddi temelini geçim şartları (kişinin üretim ilişkilerindeki yeri, sınıfı) oluşturur. Fiziki koşul ve olanaklarını kaybeden zamanla yaşama tarzını da (statü ve kimliğini de) kaybeder (veya ilgili koşul ve olanaklara sahip olanlar zamanla “daha yüksek” statü veya farklı kimlik kazanır).

Burada kimlik; sınıf ve statüden görece özerk kabul edildiği gibi, kendi aralarında da birbirlerine (cinsiyet, dil, din vb. ve/ya eğitim, meslek vb.) tümüyle indirgenmeden ele alınması gerekiyor. Ancak kimliklerle sınıfsallaşma arasındaki ilişkiler tartışılacaksa, o zaman sınıfın önceliğine dikkat edilmesi gerekiyor. Kimlikler sınıfsal oluşumların pratiğe geçmesinde ve “kendisi-için” sınıfa dönüşmesinde belirli bir etkiye sahip olabilir, ancak bu durum kendinde-sınıfı ortadan kaldırmaz. Ancak tersi durumda yani sınıfsal dönüşümde, ona belirli bir koşutlukta kimlik ve statülerde de belirli bir dönüşüm beklenir. Heckmann (1992:196) “kimlik, diğerlerinin benim hakkımda sahip olduğu imgelerden benim kendi hakkımdaki tasavvurlarımdır” diyor ki bunun sınıf ve mevcut konumla yakın bağlar içinde kurgulandığı genel olarak kabul ediliyor (Mead 1973:138, 184, 267; Hill/Schnell 1990). Yine de toplumsal cinsiyet ifadeleriyle, toplumsal statü ve farklılıkları gösteren öteki işaretlerin moderniteye veya sınıfsal perspektife kurban edilmemesi çağrıları da yer alıyor (Kandiyoti 2007:241).

Kaldı ki salt zümre saygınlığının sınıfsal konuma yakından bağlı oluşundan dolayı da değil, aynı zamanda işçi sınıfının bölünmesinin yapısal düzeyde sayılabilecek bir nitelik taşımasından dolayı da sınıf-zümre-kimlik ilişkilerine dikkat etmek gerekiyor (Balibar 1995:9). Sınıfsal çatışmalar da çıplak olarak yaşanmıyor, pratiğe çoğu kez aynı zamanda cinsiyetçilik, milliyetçilik gibi görünümde yansıyor. Engels'in (1977) "Ailenin, Özel Mülkiyetin ve Devletin Kökeni" çalışması sınıflı toplumun gelişimini 'kadın cinsinin tarihsel yenilgisi'ne bağlar. Toplum bir kez artı değerden servet üretince bu artı değere ulaşabilen kişiler onun üzerinde kontrol sağlamak ihtiyacı duyarlar. Bunun sonucu artı değer üretimi ile sınıflı toplumun yükselmesi arasında bağlantı oluşur. Sınıflı toplumun içinde servetin bir nesilden diğer nesile geçebilmesi için monogram cinsel ilişki gerekli olmaya başlar. Egemen sınıfın ortaya çıkışıyla birlikte serveti ve onu yönetenlerin gücünü korumak için, devlet gelişmeye başlar." Cinsler arasında ilkel komünal dönemde de işbölümü vardı ancak bu işbölümünde işlerin birbirine üstünlüğü söz konusu değildi, kadınlar da eşit değer görüyordu. Kadınların ezilme süreci, toplumsal sınıflaşma ile birlikte gelişti (German 2006:236).

Ancak Balibar'a (1995:22) göre milliyetçilik türü etnik partikülarizm veya dini evrenselcilikler sınıf oluşumunun bir dışavurumu/yansıması değil, siyasal yabancılaşmasıdır. Wallerstein (1992:63 vd.) "Afyon olarak hakikat: Akılcılık ve akılcılaştırma" nitelemesini akademi ve teknolojinin "hane" etrafında işçileri etnikleştirme ve cinsiyetleştirme stratejileri için kullanıyor ve sınıf çatışmasını muğlaklaştırıcı üç ana saldırıdan söz ediyor: "ulusal sorun" tartışması; belirli toplumsal tabakaların ("köylü", "küçük burjuvazi" veya "yeni işçi sınıfı" gibi) rolüne dair tartışma; küresel mekânsal hiyerarşileştirme ("merkez" ve "çevre" gibi) ve aralarındaki "eşitsiz mübadeleye" dair tartışma (Wallerstein 2005:146). Bugün postmodernite kolektif ve bireysel kimlikleri öne çıkarırken paradoksal bir şekilde özneyi ve toplumsalı merkezsizleştiriyor ve özsüzleştiriyor. Böylece söylemsel rejimler onları kendi yan iktidar ve bilgi kurumlarına yerleştirebiliyor (Foucault 1977, 1979, al. Rattansi 1997:42). Kùltürler arasında ne zaman çelişkili ve eşitsiz bir karşı karşıya geliş yer alsa kültürel kimlik konusu öne çıkarılıyor (Larrain 1995:197).

Williams'a (1993:87) göre "maddi" ile "kültürel" arasına koyulan karşıtlık yanıltıcı

olduğu gibi aralarındaki ilişki de salt bir yanlısıma değildir. Yine her biri ve aralarındaki ilişki homojen bir durum da değildir, pek çok asimetri iç içe bulunur. Kaldı ki her birinin az çok “tarihiliği” de tartışmanın bir başka yanını oluşturuyor.

1.4. Tarihilik ve Evrenselcilik: Sınıfın Aşılması veya Kimsenin Kaybetmediği Bir Süreç Olanaklı Değil Mi?

Yapısal-fonksiyonalistlerle Darwinci ve/ya liberal iktisatçıların çoğunun kabul ettiği “kıt kaynak-sonsuz talep” durumunda “eşitsizlik” tarihi değil “kalıcı” (veya döngüsel, işlevsel vb.) kabul ediliyor; o zaman sınıfların ve iktidarın aşılabilmesi sorunsalı da paradoksal (hatta imkânsız) hale geliyor.

Oysa sınıf en azından iki anlamda üstün-apriori değil, şartlara bağlıdır. Bunlardan biri doğa, insan ve toplum olmadan sınıfın olamayacağı ile ilgilidir. İkincisi de sınıfsal oluşumların bulunduğu doğa, toplum ve uygarlık düzeyi ile ilgili oluşudur (tarihi oluşudur).

a) Yaşamın (doğanın, toplumun, insanın) önceliği anlamında sınıfın aşılabileceği: Sınıflar tarihe ve toplumsal oluşumlara aittir. Onun gerisinde doğa, insan ve toplum bulunmaktadır. Bir başka deyişle doğa, insan ve topluma göre sınıf ikincil dereceden; onlara bağımlı durumdadır.

Yaşama güdüsü, dört, hatta beş düzeyde ele alınabilir.

- Türün (insanlığın) bekası;
- Topluluğun bekası, yaşamı (antropoloji, sosyoloji);
- Yeni kuşakların garanti edilmesi, sürdürümü (biyoloji, ekonomi, antropoloji);
- Bireyin/tekilin yaşaması, sürdürümü (yaşam mücadelesi, biyoloji, ekonomi);
- Onuruna uygun yaşam arayışı (felsefe, sanat, etik.).

Tüm bunlar pratikte sınıfsal oluşumlardan etkilense de onu aşar.

Marksist anlamda da kapitalizmin “sınırsız” kâr arayışı (sınırsız birikim-para hırsı); ancak “kapitalist çağa” özgü olup metafetişist bir yabancılaşmaya dayanmaktadır. Bu fetişizm; örneğin Marksist kurama göre “bilinç” ve “eşitlik” ile (üretim araçlarının özel mülkiyetinin kaldırılması gibi) aşılabilecektir. Değişim değerinden (metadan) kullanım değerine (faydaya)

dönülmesi böyle bir süreç açısından önemli görülmektedir. Salt Marksistler değil, aynı zamanda bir kısım siyasal iktisatçılar da “rekabet ve hırs ekonomisinin” veya “komuta ekonomisinin” verili olmadığını, “adil işbirliği iktisadının” da olanaklı olduğunu ileri sürmektedirler (Hahnel,2004: 344 vd.).

b) Tarihilik anlamında sınıfın geçiciliği: Tarihi materyalizm, Komünist Manifesto’da açıkça ifadesini bulduğu üzere, kapitalizmin de “tarihi” bir olgu olduğu ve sonuçta onun da “buharlaşıcağı” sayıtlısına oturmaktadır. Hegelci (1986) anlamda da her yabancılaşma (objektivasyon) yeni bir yabancılaşmayla (objektivasyon) aşılacaktır.

Ancak iktidarı aşmanın yolu Hobbes ve Hegel gibi düşünürlerin önerdiği şekilde, onun yerine daha üstün bir gücü geçirmek değildir yani “devlet” değildir; en azından bu daha da kötü bir seçenektir.

Micherlich (2000) bunu “üst-benin” yerine “daha üstün bir öldürücünün” (örneğin Ordu, Komutan, Hitler, Stalin, Bush...) geçirilmesi olarak tanımlamaktadır. Horkheimer& Adorno (1956), II. Dünya Savaşının babalı bir toplumdaki daha çok, babasız kalmış bir topluma bağlanabileceğini ileri sürüyordu. Yalnızlaşan insan güçlü bağlanım arayışına giriyordu.

Bu kavramlar ve kuramların tartışılması, her biri için bu yazının boyutlarını çok aşmaktadır. Buraya kadar yapılmaya çalışılan, sadece bu yazıda bazı kavramların ve kuramsal anlayışın hangi karşılıklı kullanıldığının açıklığa kavuşturulması, aynı zamanda bazı soruların yeniden sorulmasına katkı sunulma güdüsüne dayanmaktadır.

Dahası, bu kavramsal duruşların bu yazıdaki somut önemi ise, aşağıda empirik verilerin yorumlanmasına çerçeve oluşturacak olmasındadır.

2. Pratik Göstergeler: Öğretmen ve Mühendisin Yeri ve Konumu

Buraya kadar kavramlara yüklenen anlamlar açıklığa kavuşturulmaya çalışıldı. Tabii ki kavramlarımızı pratikten çıkarmamız ve tekrar pratiğe dönüp onları sınınamamız gerekiyor. Toplumsal tabaka ve sınıflar, dahası mühendis ve öğretmen örneğine gelirse, Smith (2011:358 vd.) “Maiyetinde çalışan bütün sivil ve asker memurlarla birlikte hükümdar, bütün ordu ve donanma, üretken-olmayan işçilerdir.” diyor. Bu yoruma göre mühendislerin doğrudan üretime

katılan kısmı dışındakilerle öğretmenler üretken-olmayan emek grubundadır, yani ne mal artışına ne de kâra ve ranta bir faydaları yoktur. Marksist perspektif de benzer bir şekilde dolaysız üreticilerle diğerlerini ayırmaktadır. Boratav (1995:5) iki ana kategori saydığı **işverenleri** kendi aralarında

- yanında sürekli 1-2 kişi çalıştıran küçük burjuvazi/işveren,
- 3 ve daha fazla kişi çalıştıran orta ve büyük burjuvazi/işveren,
- ayrıca “sadece kendi hesabına çalışanlar” olarak üçe ayırıyor.
- Tekrar Serbest Meslek Sahibi hekim, avukat, mühendisleri de “esnaf/marjinaler” şeklinde gruplandırıyor (Üç ve daha fazla işçi çalıştırma, belki küçük burjuvazi grubuna alınabilir ancak diğer koşullarına bakmadan genel bir sınıflamanın tek ölçütü yapılmasının uygun gözüküyor).

Ücretlileri de

- yüksek nitelikliler (hekim, mühendis, avukat gibi),
- beyaz yakalılar (öğretmen, polis, küçük memur ve ofis çalışanları),
- hizmet grubu (bekçi, şoför, tezgahlar vb.) ve
- mavi yakalılar (işçiler) olarak yeniden alt kategorilere ayırıyor (Boratav, 1995:6).

Livingston, Rose, Shagas (1983) ise Weberyen çizgiye yakın şekilde ABD için kişilerin yıllık gelir düzeyi ve mesleği kariyerini dikkate alarak toplumsal tabakaları

- İşsizler, muhtaçlar,
- Ev işleri ile uğraşanlar,
- Emekliler,
- Az kalifiye mavi yakalılar (işçi, sürücü, hademe vb.)
- Büro ve satış elemanları,
- Kalifiye mavi yakalılar (usta, itfaiyeci, polis vb.),
- Profesyoneller (maaşlı profesyonel öğretmenler, mühendisler; küçük işletme sahipleri, satış temsilcileri vb.)
- Yöneticiler ve mal sahipleri (doktor, avukat vb.) (al. Worsley 2007:137) şeklinde sıralıyor.

Yani birinci tasnifte mühendisler “yüksek nitelikli” ve öğretmenler “beyaz yakalı” “ücretliler” olarak; ikinci tasnifte ise hem öğretmen hem de mühendisler “profesyoneller” kategorisinde yer alıyor. Ancak sonuçta her iki tasnifin de çok çeşitli çaprazları bulunuyor. Ne öğretmenler, ne de mühendisler kendi aralarında da tümenden homojen bir görünüm sunmuyorlar.

Bu bildirinin sorusunu yenilersek öğretmen ve mühendisler

- Yoksul, dışta kalmış bir grup mu,
- Asalak/lümpen bir grup mu,
- Emekçi bir grup mu,
- Üretici bir grup mu,
- Eşgüdümçü, koordinatör bir grup mu,
- Yönetici, denetleyici, müfettiş bir grup mu,
- El koyucu bir grup mu?
- Nesnel durumları itibariyle bunlardan daha çok hangisine yakın veya uzaklar?
- Ayrıca
- Nasıl bir zihniyete sahipler? Nelerle/kimlerle özdeşleşiyor, neye/kime yakın neye/

kime uzak duruyorlar?

Dahası

- Kendi içlerinde homojen bir sınıf-zümreler mi? Aralarında tekrar çeşitli sınıf ve zümrelere mi ayrışıyorlar? Ortak veya az çok farklılaşan zihniyetlere mi sahipler?

Bu soruları yanıtlayabilmek için burada belli başlı göstergeler dört grupta toplanmakta, ancak bildiri sınırları içinde bazılarına değinilmektedir:

Veri tabanı olarak son yedi yıl içinde gerçekleştirilen bazı araştırmalar temel alınacaktır.

Öğretmen ve mühendislerin sınıfsal yerleri, konum ve eğilimleri;

- 2007 Adana İnşaat Mühendisleri Taraması (Gümüş ve Olgun)
- 2002 Adana İlköğretim Araştırması (Gümüş, Tümkaya, Dönmezer),
- 2004 İlköğretim Türkiye Taraması (Eğitim Sen),
- 2006 Ortaöğretim Türkiye Taraması (Eğitim Sen),

-
- 2007/2008 Öğretmen İşsizliği Araştırması (Gümüş ve Yüksek Lisans Öğrencileri),
  - 2009 Öğretmen Örgütlenme Araştırması (Eğitim Sen) verilerinden,
- ayrıca

- Eğitim İstatistiklerinden yararlanılarak analiz edilmeye çalışılacaktır.
- Bildiri sınırlarını zorlamamak üzere, burada sadece çok temel veriler verilecektir.

2.1. Köy-Kent ve Lise Kökenleri: Mühendisler Görece Daha Kentli ve Elit Öğretmenlerin

- % 40'ının çocukluğu köylerde ve küçük beldelerde geçmiş bulunuyor (Erkek öğretmenlerin % 44,8'i, kadın öğretmenlerin % 26,5'u köy kökenli).

İnşaat Mühendislerinin

- % 18'i bucak-köy doğumlu bulunuyor (Erkek mühendislerin % 17,6'sı, kadın mühendislerin % 16,7'si köy-belde kökenli; özellikle de il merkezi kökenli kadın oranı erkeklerden çok daha yüksek).

İnşaat mühendislerinin daha yüksek oranda kentli olduğu, gerek mühendislik, gerekse öğretmenlikte kadınların iyi bir eğitim ve meslek bulması için de köylerden il merkezlerine doğru bir yükselişin olduğu söylenebilir.

Okudukları lise türlerine bakıldığında inşaat mühendislerinin % 17'si doğrudan kolej veya Anadolu-Fen gibi elit okullardan mezun iken, öğretmenler arasında bu oran sadece % 2,2 düzeyinde kalıyor.

Tablo 1						
Mezun Olunan Lise Türleri						
	Erkek		Kadın		Toplam	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
İlköğretim Öğretmenleri Adana 2002 (Gümüş, Tümkaya, Dönmezer 2004)						
Öğretmen Lisesi	16	18.8%	16	11.5%	32	14.3%
Süper, Anadolu, Fen Lisesi	0		0		0	
Özel Lise / Kolej	0		5	3.6%	5	2.2%
Genel/Düz Lise	53	62.4%	109	78.4%	162	72.3%
Ticaret Lisesi	1	1.2%	2	1.4%	3	1.3%
Meslek-Teknik Lise	11	12.9%	7	5.0%	18	8.0%
İmam Hatip	4	4.7%	0		4	1.8%
<i>Toplam</i>	85	100.0%	139	100.0%	224	100.0%
İnşaat Mühendisleri Adana 2007 (Gümüş ve Olgun 2008)						
Genel/Düz lise	162	66,7	24	77,4	186	67,9
Süper, Anadolu, Fen Lisesi	19	7,8	3	9,7	22	8,0
Özel Lise / Kolej	22	9,1	2	6,5	24	8,8
Meslek Lisesi	38	15,6	2	6,5	40	14,6
Diğer	2	,8			2	,8
<i>Toplam</i>	243		31		274	

2.2. Mevcut Çalışma Koşulları ve Servet Durumu: Yarı Mülklü Şef Mühendisler ve Mülksüz Yönetici Öğretmenler

Platon, mülk sahibi olmayanlardan bir devlet yönetim kadrosu oluşturmayı düşünüyordu ve bunu “erdemden” sayıyordu. Mühendisler o kadar olmasa da, öğretmenler tam da bu zümreden sayılabilir. Erdem ise bir başka konuyu oluşturuyor.

Kapitalist bir toplumda temel sınıf ayrımı, işverenlerle ücretli-maaşlılar arasında yer almakla birlikte, küçük burjuvazi şeklinde serbest meslek mensupları ve küçük esnaf ve işletmelerin yer aldığı kategoriler de bulunuyor. Mühendisler sınıflaması kuramsal olarak kolay ancak pratikte salt mühendislik (kafa emekçiliği) yapmadıkları için biri bir kategoride yerleştirilebilirken bir diğeri bir başka kategoriye girebiliyor. Dolayısıyla İnşaat Mühendisleri, bu kategorilerin her birinden bir miktar nasibini alıyor ve sınıflaması zor bir meslek grubunu oluşturuyor.

Öğretmenler ise iş türü ve konum itibarıyla biraz daha birbirine yakın olup, daha çok yaptığı işin niteliği açısından tartışma konusu oluyor.

Kısaca Livingston, Rose, Shagas’a (1983) göre öğretmen ve mühendisler, meslek ve gelirlerine göre profesyoneller altında aynı tabakada değerlendirilirken (Al. Worsley 2007:137); Boratav’a (1995:6) göre

- mühendisler yüksek nitelikli ücretli,
- öğretmenlerin hemen tamamı beyaz yakalı ücretliler olarak tasnif ediliyor.

Köse ve Öncü (2000:132-133) ise “Kapitalizm, İnsanlık ve Mühendislik – Türkiye’de Mühendisler Mimarlar” araştırmasında mühendis-mimarları sınıfsal olarak çeşitli alt gruplara ayırıyor:

Mühendislerin Ekonomik Sınıf Konumları (Köse ve Öncü, 2000)*			
Özelde Gelişmemiş İşletmelerde Ücretliler	Özelde Gelişmiş İşletmelerde Ücretliler	Kamu Ücretlileri	Ücretliler Dışı
İşçi Sınıfı (Üretim-koordinasyon)	İşçi Sınıfı (Üretim-koordinasyon)	İşçi Sınıfı (Üretim)	Küçük Burjuva (Kendi hesabına çalışıp ücretli emek kullanmayan)
Orta Sınıf (Koordinasyon-Yönetici)	Orta Sınıf (Koordinasyon-Yönetici)	Orta Sınıf (Koordinasyon-Yönetici)	Çelişik Mülkiyet Temelli Kapitalist (ücretli emek + kendisi de üretimde)
	Kapitalist Sınıf (Büy. İşletmelerde Yönetici)		Mülkiyet Temelli Kapitalist (Üretim aracı sahibi ve sadece yönetim işleriyle uğraşan)

*Tablolaştırma A.Gümüş ve A. Olgun 2008.

Yani mühendislerden doğrudan üretimde bulunanlar emekçi-işçi sınıfına, koordinatör ve yöneticiler orta sınıflara, işin/araçların sahipleri (mülkiyeti elinde tutanlar) burjuva sınıfına dahil ediliyor.

2.2.1. İşin Sahipliği (Patronluk) ve Ücretlilik (Bağımlılık) Durumu: Öğretmenlerin Hemen Tamamı Maaşlı, İnşaat Mühendislerinin Yarıısı Ücretli

DPT (2003) Bölgelerin ve İllerin Gelişmişlik Göstergeleri’ne göre 2000 Yılı “Ücretli Çalışanların Toplam İstihdama Oranı” Adana % 48,53, Türkiye % 43,52 olarak veriliyor.

TMMOB 2005 raporunda; “ücretlilerin tüm mühendis ve mimarlara oranı 1976’da % 78 iken 1998’de % 83’e çıkmış; işveren, büro sahibi-ortağı olanların toplam mühendis ve mimarlara oranı da 1976’da % 22 iken 1998’de % 16’ya düşmüştür.” deniyor.

1980’lerde toplam mühendis istihdamının % 63,1’ini kamu ücretlileri, % 16,2’sini özel ücretliler ve % 20,7’sini ise bağımsız çalışan, işveren/girişimci kitlesi oluşturmaktadır. 1998’e gelindiğinde kamu ücretliliğindeki daralmayı, özel ücretlilerdeki artışların izlediği

görülmektedir (Artun, 1999, Köse ve Öncü, 2000:121).

2007 Adana araştırmasında İnşaat Mühendislerinin % 54'ü maaşlı-ücretli çalışıyordu.

Detaylara bakıldığında bunlar kendi içinde yeniden çeşitlenmektedir.

Tablo 2				
Farklı Taramalarda Mühendis ve Öğretmenlerin Yaptıkları İşlere Göre Dağılımları				
	TMMOB üyeleri 1978 (Artun, 1999)	TMMOB üyeleri 1998 (Köse ve Öncü, 2000)	İnşaat Mühendisleri- Adana 2007 (Gümüş ve Olgun 2008)	Öğretmenler 2008 (2008 MEB İstatistikleri)
İşsiz/farklı işler		6,1	2,9	% 25-30 (Atanamayan 250 bin civarında)
Emekli		1,6	1,4	% 3-5
Özel kesim ücretli	16,2	42,6	32,3 (12,2 sade çalışan, 20,1 yönetici konumda)	% 10-15 (37-40 bin civarında özel okul ve 60 bin civarında dershanelerde ücretli)
Kamu ücretli	63,1 (6,1 kamu kesimi işçi, 57'si kamu kesimi memur)	34,3	15,8 (3,2 sade çalışan, 12,6 yönetici konumda)	% 50-60 (550 bin civarında ücretli, sözleşmeli, kadrolu , 50-60 bin müfettiş ve müdür, m. yar.)
Bağımsız çalışan	20,7*	0,8	47,5 (24'ü büro-firma sahibi, 14'ü büro-firma ortağı, 9'u emekli ve işyeri sah.-ort.)	% 1 (Özel dersler)
İşveren/Girişimci	(13,1'i büro-firma sahibi, 7,6'sı büro-firma ortağı)	14,7		% 1 (Okul, derslane, kurs ortağı)
*2007 verileri ile karşılaştırabilmek için sadece inşaat mühendislerine bakılırsa 1978'de İnşaat Mühendislerinin işveren konumunda olanlar (özel kesim büro-firma sahibi ya da ortağı) % 38.				

İşteki konumlarına göre inşaat mühendislerinin yaklaşık

- % 20'sini işsiz, emekli veya ücretli normal çalışanlar,
- % 33'ünü yönetici konumda çalışanlar,
- % 48'ini de iş yeri hissedarı, ortağı veya sahipleri (kendisi veya eşinin işi % 24, iş-

şirket-büro ortağı % 14) oluşturuyor.

2.2.2. Eşlerin Çalışma Durumu: Yarısından Fazlası Çalışıyor

2007 yılında Muhasebat Genel Müdürlüğünün Say 2000i sistemine kayıtlı memurların 1.237.126'sının evli, 327.982'sinin bekar olduğu dikkat çekerken, memurların 596.161'i (% 48.19'u) aile yardımından, 1.039.343'ü de çocuk yardımından faydalanıyor. Yani bu durumda memurlar arasında kayıtlı çalışan veya emekli durumda olan eş sayısı % 52 civarında bulunuyor.

Örneklemdaki inşaat mühendislerinin % 75'i evli bulunuyor. Bu oran kadınlarda % 68. Evli olanların eşlerinin ise

- % 53'ü çalışıyor veya emekli durumda (erkeklerde % 86, kadınlarda % 50);
- % 47'si ise ev kadını/erkeği veya işsiz (erkek eşlerin % 14'ü işsiz; kadın eşlerin % 50'si işsiz veya ev kadını).

Öğretmen eşlerinin de büyük bir kısmı (% 80) çalışmaktadır. Öğretmen eşlerinin % 35,5'ini yine öğretmenler oluşturmaktadır. Profesyonel ve serbest meslekler % 7,4 düzeyindedir.

Cinsiyet grupları arasında farklılaşma oluşmaktadır. Kadınların yaklaşık yarısı (mühendislerin kadın eşlerinin % 48'i, öğretmenlerin kadın eşlerinin % 40'ı) ev kadınlığı dışında çalışmamaktadır.

2.2.3. Yanılsamalı (İllüzyon) Patronluk, Koordinatörlük ve Kontrolçülük Durumu: Şantiyeleri Mühendisler, Okulları Öğretmenler Yönetiyor

Braverman'a göre sermaye ile emek arasındaki birincil çelişkinin yanı sıra üretim sürecinin teknik organizasyonu esnasında işçiler ile denetleyici koordinatör yöneticiler arasında ikincil sınıf çelişkileri de ortaya çıkmaktadır (Yılmaz, 2008).

Bir öğretmen olarak bilgi ve deneyim paylaşımı, bir mühendis olarak üretimde bulunulması herhangi bir illüzyon ve delüzyon içermemekle birlikte; bir diğerini kontrol etme bu sürece dahil olduğunda işin rengi değişmektedir. Paylaşılan bilgi-deneyimin ve üretimin kimin için yapıldığı gibi sorular açısından da durum yine değişmektedir.

İnşaat Mühendislerinin çalıştıkları işlerde ara sorumlulukları da çok yaygın bulunmaktadır. Yani sırf emekçi olmanın yanında "kontrol" rolü de üstleniyorlar.

Tablo 3 İşyerindeki Pozisyonlar İnşaat Mühendisleri Adana 2007 (Gümüş ve Olgun 2008)		
	Hayır	Evet
İşyeri sahibi/ortağı (<i>Patronluk durumu</i>)	45,99	54,01
Üst düzey yönetici (Gn Md, Gn Md. Yrd vb)	69,62	30,38
Teknik ara kademe yönetici	76,79	23,21
Ekip, takım sorumluluğu	70,04	29,96
Şantiye şefi	76,37	23,63
Saha mühendisi	75,95	24,05

Öğretmenler de aynı zamanda yönetici konumunda bulunuyorlar. Tüm okul müdürleri öğretmenlerden atanıyor. Yani tüm okulları öğretmenler yönetiyor. Öğretmenlerin

- İlköğretimde % 7,56'sı,
- Ortaöğretimde % 8,08'i
- okullarda aynı zamanda yönetici konumunda bulunuyor.
- Bakanlık ve il-ilçe merkez yöneticisi ve müfettiş konumunda olanlar bulunuyor.
- Kaldı ki, tüm öğretmenler de öğrenciye, veliye, hizmetli ve idari memurlara karşı bir

tür "üst pozisyonda" yer alıyor ve onların bir tür "koordinatörlüğünü" yapıyor.

Tablo 4 Öğretmenlerin İşleri ve İşteki Konumlarına Göre Dağılımı (2009 için yaklaşık 1 milyon) (TÜİK ve MEB istatistikleri ile Eğitim Sen taramalarından derlenerek oluşturulmuştur)								
Bakanlık Merkez Yönetimi	İl Milli Eğitim Merkez Teş.	İlçe Milli Eğitim Merkez Teş.	Müfettişler	Okul Müdürü Müdür Baş Y. Müdür Y.	Baş Öğretmen Uzman Öğretmen Öğretmen Sözleşmeli Stajyer Ücretli	Özel okul, dershane sahibi, ortağı	Özel okul, dershane çalışanı	İşsiz/ Farklı işler
Yaklaşık % 1'i				% 6-7	% 50-60	% 1	% 10-12	% 25-30
Örneğin 2002'de Adana'da 137 il, ilçe merkez teşkilatı yöneticisi ve müfettiş vardı. Toplam öğretmen sayısı ise 14.757 kişi idi. Ayrıca çeşitli adlar altında 1.748 personel görev yapıyordu (Gümüş, Tümkaya, Dönmezer 2004).								

2.2.4. Maaş ve Gelir: Öğretmenler Homojen, Mühendisler Kendi Arasında Ayrılmış Durumda

Gelir, belli bir zaman diliminde edinilen paradır. Belirli bir süre içinde (gün, ay, yıl v.s.) size doğru aktığı için iktisadın teknik dilinde akım değişkeni olarak addedilir. En başta gelen gelir tipleri de ücret, maaş, kâr, faiz ve ranttır (Tonak, 2009).

Üst sınıflar için daha çok miras yoluyla edinilen servetler önemli bulunurken, toplumun büyük çoğunluğu için ücret ve maaşları üzerinden elde ettikleri gelirleri önemlidir (emekçi durumundalar).

Wright'ın % 20'lik farklılaşmayı sınıfsal ayrılmaya gösterge sayması kabul edilirse (al. Hout, Brooks ve Manza 2007:114-115), mühendisler arasında neredeyse her dilim arasında % 20'lik farklılaşma bulunuyor.

Her türlü kişisel geliri dikkate alındığında inşaat mühendislerinin

- % 26'sı bir milyar ve daha az,
- % 45'i 1 ile 2 milyar,
- % 16'sı 2 ile 3 milyar ve
- % 14'ü de 3 milyar veya daha fazla aylık gelire sahip bulunuyor.

İnşaat Mühendislerinin ortalama aylık gelirleri 1,5-2 milyar arasında bulunuyor. Belediye, KİT'ler ve Kamuda çalışanlar arasında bu gelir görece daha düşük, diğerlerinde 2 milyon üstünde gerçekleşiyor.

	Sayı	Yüzde	Yığılımlı Yüzde
0- 499 YTL	11	4.2	4.2
500-749 YTL	22	8.4	12.5
750-999 YTL	33	12.5	25.5
1.000-1.249 YTL	43	16.3	41.8
1.250- 1.499 YTL	31	11.8	53.6
1.500-1.999 YTL	44	17.1	70.7
2.000-2.499 YTL	20	7.6	78.3
2.500-2.999 YTL	22	8.4	86.3
3.000-3.999 YTL	16	6.1	92.4
4.000-4.999 YTL	11	4.2	96.6
5.000-7.499 YTL	5	1.9	98.5
7.500- 9.999 YTL	2	.8	99.2
10.000 YTL ve üzeri	2	.8	100.0
<i>Yanıtlayan</i>	263	100.0	

Muhasebat Genel Müdürlüğü Say 2000i istatistiklerine göre 2007 itibariyle genel bütçeli kuruluşlar ve KİT’lerde çalışan her 4 devlet memurundan 3’üne 750 YTL ile 1.250 YTL arasında maaş ödeniyor (Muhasebat Genel Müdürlüğü’nün Say 2000i sistemi).

Öğretmenlerden yaklaşık rakamlarla ücretliler 600, dersane öğretmenleri 900, kadrolu öğretmenler 1.300 TL aylık maaş alıyor.

Tablo 6					
Öğretmenlerin İşteki Aylık Ücretleri-Maaşları 2008					
(Gümüş ve öğrencilerinin 2007-2008 Öğretmen Araştırması)					
	Sayı	Ortalama	Std. Sapma	Asgari	Azami
İş aramıyor	28	İşi yok	İşi yok	İşi yok	İşi yok
İşsiz Öğretmen	45	İşi yok	İşi yok	İşi yok	İşi yok
Ücretli Öğretmen	25	593	131	240	1000
Özel-Serbest Öğretmen	12	617	501	150	2145
Dershane Öğretmeni	53	930	620	220	3000
Kamu Sözleşmeli Öğr.	15	1209	186	1000	1600
Kamu Kadrolu Öğretmen	39	1271	232	900	1925
Kolej Öğretmeni	5	1383	311	1006	1870
Eski Kamu Öğretmeni	16	1238	224	990	1760
Eski Dershane Öğretmeni	4	1124	728	660	2200
Başka İşte	8	1227	1171	462	4000
Toplam	250	721	644	İşi yok	4000

2.2.5. Servetler-Sahiplik: Mühendislerde Bir Şeyler Var

Servet (bazen varlık veya zenginlik de denmektedir), iktisadın teknik dilinde, stok değişkeni olarak addedilmiştir. Bunun nedeni de, servetin, biriktirilmiş, yani stoklanmış zenginlik olmasındandır. Belli bir anda, adeta o anın fotoğrafı çekilirmişçesine sorulan, “malın, mülkün ne kadar” sorusuna cevap verirken aklımıza gelen her şey servetin parçasıdır: ev, araba, banka hesabı, tahvil, eşya, araç, gereç v.s. (Tonak, 2009).

Servetin her şeyden önce hukuki bir konu olduğu, bu anlamda kapitalizmin ayrılmaz bir parçası olduğu ileri sürülebilir. “Meşru/yasal” otorite devleti gösteriyorsa, “meşru/yasal” sahiplik de “serveti” gösteriyor. Servet/zenginlik “hak” sayıldığında ise, “mülkün” temeli, “mülk” adaletin temeli oluyor. Sınıflaşmanın temel kaynağı da servet/sahiplik üzerinde yükseliyor: Yoksullar, çeşitli varlık grupları ve zenginler sonuçta servetleri ile ayrışıyor; işçi ve patron öncelikle sahiplik/serveti ile ayrışıyor.

Yukarıda gelir içinde de bazı irat (kâr-faiz-kira) gelirleri bulunuyor. Bu başlıkta özellikle

gayrimenkul varlıkları esas alındı.

Servet varlıkları, beyanı biraz çekinilen bir konu. Dolayısıyla buradaki rakamlar en asgari düzeyler olarak alınabilir. Gerçekte bu varlıklar biraz daha yüksek olabilir.

Öğretmenlere göre mühendislerin gayrimenkulleri daha yüksek olup % 72'si otomobil (öğretmenlerde % 58), % 60'ı (öğretmenlerde % 40) ev sahibi bulunuyor.

	İnşaat Müh. 2007 (Gümüş ve Olgun 2008)	Öğretmen 2009 (Gümüş ve Ecevit Eğitim Sen Taraması 2009)
Özel otomobil	72.2	57,5
Mülk ev	59.9	40,1
Sahilde (denizde) ev	20.2	1,4
Dağda (yaylada) ev	14.6	2,8
Mülk işyeri / Ofis	23.2	2,1
Arsa	21.7	4,5
Tarla/ Bağ-bahçe	16.8	7,7

İnşaat Mühendisleri arasında yedi kalem gayrimenkulden hiçbirine sahip olmayanların oranı % 18. Üç ve daha fazlasına sahip olanların oranı ise % 41. Öğretmenlerin ise ancak % 9'u üç ve daha fazla servete sahip bulunuyor.

	İnşaat Müh. 2007 (Gümüş ve Olgun 2008)		Öğretmen 2009 (Gümüş ve Ecevit Eğitim Sen Taraması 2009)	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Hiçbirine (.00)	48	18.0	94	32.8
1.00	56	21.1	92	32.1
2.00	54	20.3	74	25.8
Üç ve fazlası		40,6		9,3
3.00	43	16.2	19	6.6
4.00	30	11.3	5	1.7
5.00	19	7.1	2	.7
6.00	10	3.8	1	.3
Hepsine (7.00)	6	2.3	0	0
<i>Yanıtlayan</i>	266	100.0	287	100,0

Özetle mühendisler görece servet sahibi sayılabilirler. Öğretmenlerin hemen tümü;

emekleri ile sağladıkları bilgi ve kontrol gücü dışında “maddi bir üretim aracına” sahip bulunmuyorlar. Otomobil ve ev sahipliği, temel bir ihtiyacın karşılanması ve tüketim malı olması dışında, onlara bir rant sağlamıyor.

Oysa bir kısım mühendis; özellikle de ara imalatçı, müteahhit ve/ya satıcı konumundakiler, belirli bir “mülkiyet” üzerinden “artıdeğer” ve/ya “spekülatif” hareketlerle aynı zamanda “rant” geliri de elde ediyorlar.

2.3. Tavrı Alışlar: Rasyonalite ve Bağlılık, İdeoloji ve Bilinç, Ölüm ile Hakikat Arasında Gelgitler

Öğretmen ve mühendislerin eğilim ve tavrı alışları da özellikle sınıf bilinci ve ideoloji tartışmaları açısından önemli bulunmaktadır. Gerçekten öğretmen ve mühendisler ne tür eğilim, tavrı ve tutumlara sahipler? Kendi aralarında homojenler mi? Birbirlerinden farklılaşıyorlar mı? Betimsel düzeyde de olsa eldeki verilerle bu sorular bir miktar yanıtlanmaya çalışılacaktır.

Ancak empirik verilere geçmeden önce rasyonalite ve uyarlanma biçimleri üzerinde bir miktar durulmasında yarar bulunmaktadır. Bir eylem veya yönelimin, bir kişi, grup, oluşum veya hareketin rasyonalitesi ne? Hangi amaçlarla ne yaparsa haklı ve doğru yapmış olur? Burada rasyonalite veya doğru bilinç açısından birkaç ölçüt ileri sürülebilir:

- “Doğal” oluş, hak-hukuk (doğa, varlık açısından durum),
- Mikro oluş, hak-hukuk (durumsal veya bireysel varoluş ve fayda temin etme),
- Amaç-araç örtüşmesi,
- Başarı şansı,
- Ödenen bedel düzeyi,
- Yaşamda kalma şansı.

Arkasındaki “gerçeklik/akıl ilişkisi” ve “uyarlanma arayışı” açısından şöyle bir matriks kurulabilir:

	Realizm (Deneyim)	Liberalizm (Birey)	Pozitivizm (Akıl)	Pragmatizm (Piyasa)	İdealizm, Teoloji
Hakikat					X
Realite, doğal oluş, hak-hukuk	X				
Olgu, mikro oluş, hak-hukuk	X	X			
Amaç-araç örtüşmesi	X	X	X		
Başarı şansı	X	X	X	X	
Ödenen bedel düzeyi	X	X	X	X	
Yaşama şansı	X	X	X	X	X

“Yaşam bilinci” veya “Ölüm bilinci” asgari düzeyi oluşturuyor. Yaşama şansı; tümünde esas, asgari-mutlak şart; aksi takdirde uyarlanma arayışı biter. Pozitivizmin; biçimsel rasyonalitenin baş temsilcisi olarak, amaç-araç arasındaki mantığı kuran “nötr” bir araç olduğu ileri sürülebilir mi, bu da ayrı bir tartışma konusunu oluşturuyor.

O halde rasyonaliteyi de (doğru bilinci de)

- Ontolojik rasyonalite (metafizik hakikat, materyalist realizm, doğal hukuk),
- Bireysel rasyonalite (liberalizm),
- Biçimsel rasyonalite (mantık, pozitivizm),
- Araçsal rasyonalite (pragmatizm)

gibi çeşitli nitel kategorilere ayırabiliriz. Bunların her birine de belirli bir motivasyon-güdü bileşkesi eşlik etmektedir.

Merton’a (1968) göre kişilerin uyumunda kültürel amaç-yapısal araç uyumu bağli beş temel yol (uyum tipi) bulunmaktadır:

- Uyuma (amaç ve araçları kabul, kullanma),
- Yenilik, icat (amaçları kabul, araçları yenileme),
- Geleneksellik, regresyon (amaçları ret ancak araçları kabul),
- Çekilme, ret, anomi (amaç ve araçları ret),
- Başkaldırı, devrim (amaç ve araçları yeniden tanımlama).

Birinci (uyuma, conformity) ve üçüncü (ritüelizm) yolun karışımına genel olarak otoriteryen eğilimleri dâhil edebiliriz. Adorno, Frenkel-Brunswik, Levinson&Sanford'a (1982 [1950], s.1) göre, "aşırı uyumcu, katı, duygusal hisleri baskılayan, otoriteye itaatkar, kendinden olmayana karşı aşırı önyargılı, aşağı değerlendirilene karşı kibir-üstünlük taslayan bir kişilik tipi ile karakterize edilen bir "otoriteryen kişilik" vardır. Bu kişilik, sosyal hiyerarşide güvenlik arayan ve güçlü grup bağlılığı ile bunu etnosentrik değerleri yüceleştirerek yapan bir kişilik tipidir. Adorno sonrası pek çok çalışma otoriteryen (itaat, boyuneğme tarzında) eğilimlerin günümüzde de yaygın olduğunu göstermektedir (Kağıtçıbaşı 1973, Lederer&Schmidt 1994, Heitmeyer 1994, Montada 1995, Tillmann 1997, Karadayı 1998, Rippl&Seipel& Kindervater 2000, Oesterreich 2000, Gümüş&Gömleksiz 1999 vb.)

Sav: O halde, mevcut hiyerarşik yapılanmada en kolay tutunma yollarından biri, itaat veya daha modern anlatımıyla uyumdur. En kolay uyum, mevcut düzene uymaktır. En zor olanı ise, başkaldırı yani amaç ve araçların yeniden tanımlanmasıdır.

İkinci durumda ise, yine otoriteryenizme yakın olan, genelde sistemden görece yararlananların öncelikleri arasında yer alan amaçları sorgulamaksızın aktif bir düzeltim söz konusudur. Pozitivizm, reformculuk veya bir tür teknik akıl da denebilir buna.

Sav: Yenilik, icat (innovation), reform yapanlar; amaçları değiştirmeksizin ve herhangi bir çatışmaya girmeksizin, mevcut kaynaklardan görece daha fazla pay alma şansı bulurlar.

2.3.1. Otoriteryen Eğilimler ve Siyasal Tavrılar

Soruyu yenilersek öğretmen ve mühendisler; din, devlet, aile, liderlik gibi kuşatıcı grup, değer ve oluşumlarla nasıl bir bağ içinde bulunuyor? Neyle/kimle özdeşleşiyor, neyin/kimin yanında duruluyor, ne tür ve nasıl bir dayanışma gösteriliyor?

Burada inşaat mühendisi ve öğretmenlerin öncelikle otoriter eğilimleri (iktidar özdeşimleri) ele alınacaktır. İnşaat Mühendislerinin önemli bir bölümü; gerek ortak değerlerin ve geleneklerin korunması (büyüklere ve sembollere saygı, kocaya sadakat), gerek güçlü liderlik (güçlü ordu ve yönetim vb.), gerekse düzen arayışı (hukuka göre düzene öncelik) içinde bulunuyor. Örneğin

- “Büyüklerle saygı göstermek, çocuklara öğretilmesi gereken en önemli değerdir” şeklindeki maddeyi mühendislerin % 83’ü onaylıyor. Bu görüşe katılmayanlar ise sadece % 4.

- “Ülkemizin kötü durumlardan kaçınabilmesi ve iyi yönde ilerleyebilmesi için, güçlü ve kararlı yönetimlere ihtiyaç var”. Bu görüşe mühendislerin % 93’ü katılıyor, katılmayanlar ise sadece % 3.

- Yine “Ülkemizin gerçek ihtiyacı, daha fazla insan hakkından önce, düzen ve kuralların oturtulmasıdır” görüşünde olanlar % 52, bu görüşe katılmayanlar % 16.

Öğretmenler de benzer eğilimleri taşıyorlar. Örneğin

- “Dünyada ne olup bittiğini anlamının tek yolu, bunu anlatacak uzman ve yöneticilerin olmasına bağlı” maddesi % 78,

- “Her insanın bir dine ve onun gereklerini yerine getirmeye ihtiyacı var” maddesi % 75 düzeyinde onanıyor.

- Hatta “Hukuk ve kişi haklarından önce, devlet ve millet düşünülmeli” maddesi bile % 44 oranında doğru bulunuyor (Adana 2002 İlköğretim Öğretmenleri).

Bu otoriter eğilimler dini ve patriotik eğilimlerle koşutluk içinde bulunuyor. Adana gibi görece daha liberal ve farklı kültürlere açık bir şehirde, görece daha okuyup yalamış öğretmen kitlesinde bile hem patriotizmi, hem de dindarlığı düşük veya orta düzeydeki öğretmen oranı % 9 düzeyinde kalırken % 73’ü hem dindar, hem patriotik (dindarlara % 2 daha eklenecek); % 16’sı da dindarlığı düşük veya orta düzeyde ama patriotik eğilimlerde idi (Adana 2002 İlköğretim Öğretmenleri).

Bu eğilime üniversiteden uç bir örnek olarak sosyoloji profesörü Türkdoğan’ın şu ibareleri verilebilir: “Batı toplulukları ve ABD’de gözlediğimiz üzere, nasıl rahip ve İncil parlamentoya giriyor ve cumhurbaşkanı olacak zat kutsal kitabı ve elini öpüyorsa, yüzde 95’i Müslüman olan bir ülkede artık Kur’an ve Diyanet İşleri Başkanı da aynı rolleri oynamalıdır. Aydınlarımızın artık millileşmesi ve değerler sistemine dönüş yapması gerekmektedir.” (Türkdoğan 2007).

Bugün gelinen noktada neoliberalizm ile neokonzervatizmin evliliği üzerinden; piyasalar aracılığıyla yayılım + militarizm + din ve şovenizmin üzerinden kontrol denklemi kurulmuş bulunuyor. Örneğin İnşaat Mühendislerin otoriter eğilimleri oldukça yüksek olduğu gibi

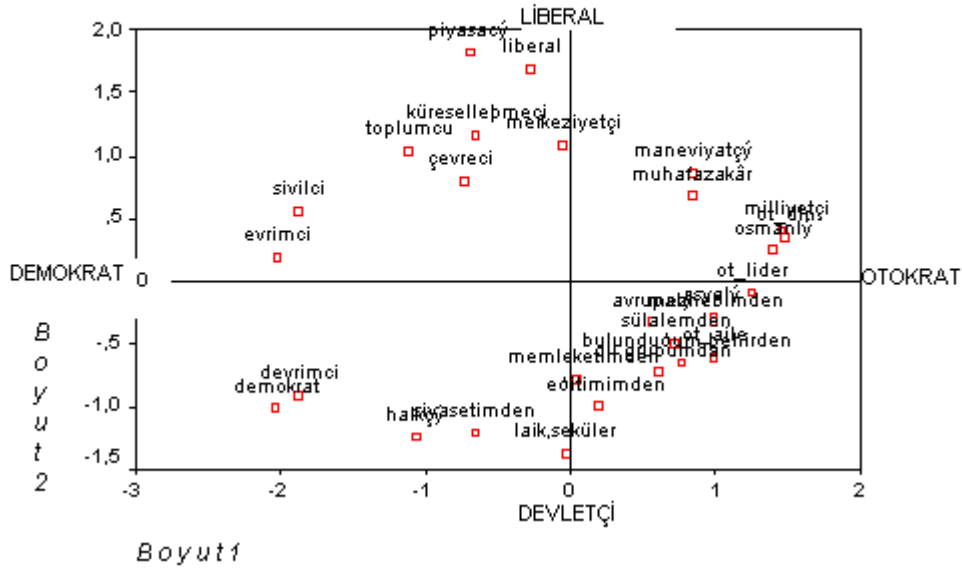
otoriter eğilimlerle küreselleşme yandaşlığı da paralel gidiyor. Otoriter eğilimler (itaat) arttıkça, küreselleşme daha çok kabulleniliyor.

Tablo 9				
İnşaat Mühendislerinin Otoriteryen Eğilimleri ile				
Küreselleşme ve Özelleştirmeye Yönelik Tutumları Arasındaki Korelasyonlar (2007)				
(Gümüş ve Olgun 2008)				
	Düzen Arayışı	Katılık-Sertlik	Lider Arayışı	Savaş Eğilimi
Kür.Karşıtlığı	-,23	-,05	-,09	-,11
Öz.Karşıtlığı	-,05	,02	,02	-,01
Kür.Yandaşlığı	,12	,11	,27	,18
Öz. Şarhı Destek	,03	,13	,13	,03

Özetle öğretmen ve mühendislerin de öncelikle uyma-itaat yönünde eğilim gösterdikleri, sistemden daha fazla pay almak üzere aynı zamanda yenilikçi-innovasyonist-reformist eğilimde oldukları söylenebilir. Otoriter eğilimlerin muhafazakârlıkla birlikte değiştiği dikkate alınır, son yıllardaki dini-İslami yönelimlerin bu olumsuz eğilimleri daha da artıracığı öngörülebilir.

Yine de bir yandan Marx, Gramsci, Althusser, diğer yandan Weber ve Mannheim'ı dikkate alarak Williams (1993:223) egemen toplumsal düzenin sonuçta çıkarları farklı, alternatif veya muhalif örgütlenmeleri de tümünden dışlamadığını ileri sürüyor. Burada düzenleme-liberalizm ve özerklik-otoritenyenizm boyutlarında çeşitli karşıtlık ve çelişkilerden söz edilebilir. İçsel çelişkiler ve çeşitli karşıtlıklar tümünden tüketilememektedir. Liberal demokratlar ile liberal otokratlar birbirlerine siyaset anlamında ne kadar karşıt ise, solcular ile sağcılar da birbirlerine değer-kültür anlamında o kadar karşıt bulunuyor. Yani öğretmenler ve mühendisler ne kedi içlerinde ne de kendi aralarında da tek bir homojen eğilim oluşturmuyorlar.

Eğitim Emekçilerinin Kendilerini Tanımladıkları Üç Özelliğe Göre Konumlanışları
(Boyutsal Analiz -Euclidean Distance Model)
 (Gümüş ve Ecevit Eğitim Sen Taraması 2009)

*Grafik dikey olarak üstte "liberal" alta "devletçi" (bir miktar kamucu da), yatay olarak solda "demokrat" sağda "otokrat" şeklinde okunabilir.

Özetle

- Kamu planlaması ile piyasacılık (karşıt),
- Demokrasi+özerklik ile otoriterizm (karşıt),
- Planlama ile demokrasi (altık),
- Piyasacılık ile otoriterizm (altık),
- Kamu planlaması ile otoriterizm (çelişik) ve
- Piyasacılık ile demokrasi (çelişik) gözüküyor.

KAMU PLANLAMASI	<Karşıt>	PIYASACILIK
Altık	Çelişik	Altık
DEMOKRASİ	<Alt Karşıt>	OTORİTERİZM

2.3.2. Taylorist ve Veblenci Çeşitli Asimetri, Ayrıcalık Arayışları ve Göreli Özerklikler: Sorunlar Ortak Ama Mühendisler Özel

Williams'a (1993:87) göre "maddi" ile "kültürel" arasına koyulan karşıtılık yanıltıcıdır. Ancak her biri ve aralarındaki ilişki de homojen bir durum değildir, pek çok asimetri iç içe bulunur:

- Emeğinin ve ürününün metalaştığı piyasalaşma sürecinde “ticari” olanla “yaratıcı” ve “otantik” olan arasında nasıl bir ayırım yapılabileceği ve

- Bir yandan kendi ürününe karşı, kamuya karşı ve piyasaya karşı “sorumluluk”, “yükümlülük” ve “bağımlılığı” ile

- Diğer yandan görece “özgürlük” ve “istediğini yaratma” talebi çeşitli asimetriler oluşturmakta (Williams, 1993:45,50);

- Dahası resmi üyeliğe dayalı lonca düzeni ile kooperatif ve bilinçli isteme bağlı gönüllü örgütlenme modelleri arasında da (Williams 1993:67) gerilimler bulunmaktadır.

Mühendis ve öğretmenlerin de çeşitli asimetrisi, yakınlık ve uzaklıkları, ayrıcalık arayışları bulunuyor.

Mühendislerle ilgili ilk tartışmalardan biri Veblen’den geliyor. Veblen (2005: 18 vd.) barbar (yağmacı) dönemle birlikte kadın-erkek arasında çirkin bir ayrışma olduğunu, kadınlar ileride endüstriyel ilişkileri oluşturan görevleri yaparken erkeklerin bu kaba işlerden uzak savaş, avlanma ve dini görevler (savaş, siyaset, din ve eğitim gibi işler) yaptıklarını, belirtiyor. Özel mülkiyetin gelişiminin bu aylıklığı desteklediğini ileri sürüyor. Günümüzde de meslek eğitiminin küçümsendiği ve bu etki altında üretken okulların da giderek kolejlere benzediğini ileri sürüyor. Yani Veblen; meslek ve üretime yönelik eğitim ve uğraşları olumlarken, skolastik ve klasik eğitim ile aristokratik-elit sınıfları “aylaklıkla” eleştiriyor (Veblen 2005:235 vd.). Veblen (1921) mühendisliği yararlı, üretken, halka yönelik bir sınıf olarak değerlendiriyor. “Bilimsel yönetim” veya Taylorist yaklaşım ise işletmenin verimlilik ağırlıklı hiyerarşik ve teknik örgütlenmesini savunuyor.

Köse ve Öncü (2000:151-152) mühendislerin tavır alışlarını “Taylor/Veblen kutuplaşmasına göre konumlandırmaya çalışıyor:

- “Mesleğimize ve topluma karşı sorumluluklarımız çoğu zaman işveren ve/veya yöneticilerin çıkarlarıyla / istekleriyle çelişki halinde bulunuyor.” maddesi ile

- “Mühendislerin / mimarların / şehir plancılarının sorunları, halkımızın sorunlarının bir parçasıdır; onlardan ayrılamaz.” maddesini esas alıyorlar.

Bu iki maddeden

- Her ikisini de onaylayanlar (yani işverenle çelişip halkın parçası görenler) Veblenci,
- Her ikisini de onaylamayanlar (yani işverenle çelişmediği gibi halktan da ayrılanlar)

Taylorist sayılıyor.

2007 Adana İnşaat Mühendisleri araştırmasında,

- İşverenle uzlaşip halka ortak olmadığını belirten % 2,81'i Taylorist,
- % 29,72'si Veblen Yönelimli
- % 1,61'i Kararsız,
- % 9,61'i Taylor Yönelimli ve
- İşverenle çelişip halka öncelik veren % 55,82'si Veblenci sayılabilir.

Ancak bu iki madde üzerinden ayrıştırmayı diğer görüş ve tutumları ile birlikte düşünmek gerekiyor. Kaldı ki bir yandan “İnşaat mühendislerinin sorunları, halkın sorunlarından ayrılamaz” (Veblenci eğilim) maddesi büyük oranda (% 83) onaylanırken daha somuta geçildiğinde iş değişiyor:

- “İşyerlerinde mühendislerin / mimarların / şehir plancılarının talepleri diğer çalışanlardan ayrıştırılarak ele alınmalıdır” (onaylama % 63)

<p style="text-align: center;">Tablo 10 İşveren ve Halka Yönelik Bazı Tutum ve Görüşler İnşaat Mühendisleri 2007 <i>(Gümüş ve Olgun 2008)</i></p>					
	1 Kesinlikle katılmıyorum	2 Büyük ölçüde katılmıyorum	3 Yarı yarıya katılıyorum	4 Büyük ölçüde katılıyorum	5 Kesinlikle katılıyorum
6 Mesleğimize ve topluma karşı sorumluluklarımız çoğu zaman işveren ve/veya yöneticilerin çıkarlarıyla / istekleriyle çelişki halinde bulunuyor.	12.02	6.98	17.05	24.03	39.92
8. İşyerlerinde mühendislerin / mimarların / şehir plancılarının talepleri diğer çalışanlardan ayrıştırılarak ele alınmalıdır.	14.90	5.88	13.33	22.35	43.53
9. Mühendislik yaparken toplumsal ve siyasal sorunlardan uzak durmalıyız.	38.43	9.02	10.98	10.59	30.98
12. Mühendislerin / mimarların / şehir plancılarının sorunları, halkımızın sorunlarının bir parçasıdır; onlardan ayrılamaz.	5.02	4.25	7.72	21.62	61.39

Bu durum; mühendislerin hem kafaların karışık olduğunu, hem de en büyük “duygusal”

karşıtlığının diğer çalışanlara karşı duyulduğunu gösteriyor ki, bu çok düşündürücü bir bulgu özelliği taşıyor.

Ayrıca toplumsal ve siyasal sorunlardan uzak durulması fikri de diğer bir çelişkili ifadeyi oluşturuyor:

“Mühendislik yaparken toplumsal ve siyasal sorunlardan uzak durmalıyız.” (onaylama % 41).

Diğer emekçilerle aynı tür sendikalarda bulunma fikrinden de önemli oranda uzak duruyorlar. “Mühendisler ne tür sendikalarda yer almalıdır?” denilince, sadece mimar-mühendislerin veya sadece teknik elemanların örgütlendiği sendikalarda yanıtı % 73’leri buluyor. Yani ortak örgütlenmeye inananlar % 27’ler düzeyinde kalıyor.

<p style="text-align: center;">Tablo 11 Sendikalaşma Tipine Yönelik Görüşler (Ne tür sendikalarda yer almalıdır?) (İnşaat Mühendisleri 2007) <i>(Gümüş ve Olgun 2008)</i></p>				
	1.Tercih	2.Tercih	İkisinin Toplamı	Yüzde
Sadece mühendisler ve mimarlara ve şehir plancısına ait sendikalarda	66	11	77	42,6
Sadece tek. elem. ait sendikalarda	37	11	48	30,5
İşçi sendikalarında	4	4	8	4,4
Kamu çalışanları sendikalarında	10	7	17	9,3
İşkolunun tümünden birlikte örg. send.	46	6	52	32,7
<i>Toplam</i>	<i>181</i>	<i>181</i>	<i>181</i>	

Özetle İnşaat Mühendisleri, toplumun bir parçası olduklarının farkında olmakla birlikte, yaygın şekilde ayrıcalık beklentisi içinde bulunuyor.

2.3.4. “Mesafeli” Öğretmenler: Öğrenci ve Veliler Olmasa Sorun Kalmayacak

Benzer durum öğretmen ve akademisyenler için de öngörülebilir.

Öğretmenlerin belli başlı asimetrisi arasında

- Bakanlık ve merkezi teşkilatlarla asimetrisi,
- Müfettişlerle asimetrisi,
- Diğer emekçilerle (okullardaki memur, hizmetli) asimetrisi,

- Velilerle asimetriler,
- Öğrencilerle asimetriler,
- Piyasa/Pazar ile mesleği arasında asimetriler,
- Aydınlanma, bilgi, düşün ile gelenekler arasındaki asimetriler sayılabilir.

Bu asimetrilerin belki de en başında öğretmenlerin öğrencileri olumsuz algılaması ve kontrol arayışına girmesi sayılabilir, bu durum önemli paradokslardan birini oluşturuyor. 2002 Adana araştırmasından bilgiler verilirse, “Gençler, yaşlarının gereği dışında bir yanlışlık içinde değil.” ve “Bağırıp çağırılmasa okulda düzen tutmaz.” maddeleri çapraz olarak verildiğinde

- Öğretmenlerin % 18,3’ü “gençlerin yanlışlık içinde olduğunu” belirtiyor.
- Öğretmenlerin % 39,2’si “bağırılıp çağırılmasa okulda düzen tutmaz” diyor.
- Öğretmenlerin % 8,6’sı hem öğrencilerin yanlışlık içinde olduğunu, hem de bağırılıp çağırılması gerektiğini belirtiyor.
- Öğretmenlerin % 22, 8’i hem “öğrencilerin bir yanlışlık içinde olmadığını” söylüyor, hem de “bağırılıp çağırılmasa okulda düzen tutmaz” diyor.

Kararsızların hangi kategoride değerlendirileceği biraz sorunlu bir yorumu oluşturuyor. Ancak yine de

- Öğretmenlerin % 28’i hem öğrencilerin yanlışlık içinde olmadığını, hem de bağırılıp çağırılmaması gerektiğini belirtiyor.

Öğretmenlerin önemli bir grubunda öğrenci ve toplumuna yabancılaşma yaşanmakla birlikte, bir grubu da tersi bir eğilimde bulunuyor. Sendikalaşma düzeyleri de bu çeşitlenmeye işaret ediyor.

2009 yılı itibariyle kamuda Milli Eğitim çalışanlarının % 52’sinin, yükseköğretim çalışanlarının % 26’sının sendika üyesi olduğu görülüyor. Ancak bu üyeliklerin çok büyük bir kısmı “iktidarla uzlaşım” arayışında olan Eğitim Birsen veya devletle özdeşim içinde olan Türk EğitimSen gibi sendikalara yöneliyor.

Tablo 12						
MEB Mutabakat Tutanakları ve Eğitim Sen Verilerine Göre Sendikalaşma Düzeyleri (2009)						
	Top. Çal.	Top. Sen. Üyesi	Eğitim Sen	Türk Eğitim-Sen	Eğitim Birsen	Diğer
Milli Eğitim	760898	394475	101886	137146	137464	17979
%		51,84	13,39	18,02	18,07	2,36
Üniversite (44 üniversite)	56592	14616	3130	6211	1488	3787
%		25,83	5,53	10,97	2,63	6,69

Kimlerle birlikte örgütlenileceği konusunda eğitim emekçileri arasında işkolunda ortak sendikal örgütlenme bile yarı yarıya (% 45) kabulleniliyor. “Her tür çalışanla birlikte aynı sendikalarda” örgütlenme ise sadece % 20 düzeyinde kabul görüyor.

Hatta eğitim emekçilerinin % 1’i “Hiçbir sendikada yer almamalıdır” görüşünü, % 18’i ise konum/kariyer temelinde ayrışmayı öneriyor (“Sadece öğretim elemanlarına ait sendikalarda” veya “Sadece öğretmenlere ait sendikalarda”, “Sadece idari personele ait sendikalarda” veya “Sadece hizmetlilere ait sendikalarda” örgütlenmeli).

Tablo 13		
Sendikalaşma Tipine Yönelik Görüşler		
(46.Size göre sizin gibi çalışanlar ne tür sendikalarda yer almalıdır?) (Eğitim Emekçileri 2009)		
<i>(Gümüş ve Ecevit, Eğitim Sen Taraması 2009)</i>		
	Sayı	Yüzde
Hiçbir sendikada yer almamalıdır	4	1,0
Sadece öğretim elemanlarına ait sendikalarda	12	2,9
Sadece öğretmenlere ait sendikalarda	48	11,8
Sadece idari personele ait sendikalarda	5	1,2
Sadece hizmetlilere ait sendikalarda	7	1,7
<u>Bugünkü gibi</u> hizmetlisi, memuru, öğretmeni akademisyeni birlikte örgütlendiği <u>işkolü</u> sendikalarında	182	44,7
Tüm <u>devlet memurları ve KİT</u> (kamu sektörü) çalışanlarının birlikte yer aldığı sendikalarda	44	10,8
<u>Her tür çalışanla birlikte</u> aynı sendikalarda (memur, işçi, özel, devlet tüm çalışanlar aynı sendikalarda)	81	19,9
Odalar ve Barolar gibi, Tek Bir Sendika olmalı ve herkes orada örgütlenmeli	24	5,9
Yanıtlayan	407	100,0

Korporatist sendikacılık yani devlet ve kurumların işleyişine katkıda bulunmak ve üyelerin mesleki gelişimine destek vermek de çok büyük oranda (% 70’lerin üzerinde) sendikal görevler arasında sayılıyor

Tablo 14 Eğitim Emekçilerinin Sendikal İşleyiş İle İlgili Bazı Görüşleri (Eğitim Emekçileri 2009) <i>(Gümüş ve Ecevit, Eğitim Sen Taraması 2009)</i>				
	Sayı	Hiç Katılmıyorum	Kısmen katılıyorum	Tümüyle katılıyorum
Sendikalar, üyelerinin verimli çalışma ve performanslarından işyeri ve işverene karşı sorumludur	394	31,47	23,86	44,67
Sendikalar, personel sorunlarının çözümünde devlete yardımcı olmalıdır	402	28,36	30,35	41,29
Sendikalar, üyelerinin mesleksel yeterliliğini geliştirici (örneğin onun uzmanlık alanında) etkinlikler yapmalıdır	388	8,25	17,01	74,74

Özetle mühendislerin de öğretmenlerin bir kısmı halktan ve öğrencilerinden yana eğilim gösterirken, önemli bir kısmının halka, ortak toplumsal örgütlenme ve politika oluşturmaya belirli bir mesafesi, çok daha fazla oranda da kafa karışıklığı bulunuyor. Piyasacı ve otoriter-muhafazakâr eğilimler mesafenin daha da artmasına yol açıyor.

3. Bazı Çıkarımlar ve Tartışmalar

3.1. Ara Sınıflar ve Bloklama: Beyaz Yakalı Öğretmenler Devletin, Yüksek Statülü Mühendisler İşverenin Temsilcisi

İbn Haldun'a (1991:1) göre devlet (mülkü elinde tutanlar) duruma göre farklı vasıtalarla başvurmaktadır: "Bil ki, kılıç ile kalem, yani devletin askeri ve mülkî teşkilât ve memur kadroları, devlet sahibinin devleti idare edebilmesi için bir vasıta ve alettir. O, bu iki kuvvetin yardımıyla devletini idare eder... İlk kuruluş ve hazırlık çağında, ...idarî kurullar ancak yardımcı bir kuvvet teşkil eder ve kalemlerle yazarak hükümdarın emirlerini yerine getirirken dahi askerî kuvvetin yardımına ihtiyaç gösterir... Yıkılma çağı geldiğinde... devlet, ilk kuruluşu çağında olduğu gibi, korunmak için askere pek muhtaçtır. Bundan, askerî kudretin kalem vasıtasıyla idare olunan mülkî idareden, ...üstün olduğu anlaşılmıştır... Devlet ömrünün orta çağında iken... hükümdar kılıçtan ziyade kalem kullanmaya muhtaçtır" (1991:1).

Peki, memurlar ne durumda ve nasıl bir eğilim gösteriyor? Empirik bulgular eşliğinde öğretmen ve mühendislerin farklılaşma ve benzerlikleri aşağıdaki şekilde özetlenebilir.

- Sonuçta öğretmenlerin hemen tümü, mühendislerin de büyük kısmı geçim olarak bir diğer sınıfa bağımlı durumda olup bu anlamda diğer gruplardan hem geçim, hem de kararlarında (para, servet, sahiplik ile) özerk değil. Yani iktidar veya üst sınıf değiller.

- Öğretmen ve mühendis proleter mi? Zor bir soru. En azından saf-katıksız bir proleter grup değiller; en azından proleter gibi eyleyen bir grup değiller. Öyle olduklarında, belki de bugünkü anlamdaki öğretmenlik ve mühendislik de zaten ortadan kalkmış olacak. Bir tür sahte/sanal burjuva veya iktidar oldukları söylenebilir. Bu anlamda, en azından doğrudan üretimle geçimini sağlamaya çalışan diğer üretici ve işçilerden ayrılıyorlar. İşin niteliği açısından “küçük burjuva/sahte burjuva/sınırlı mülklü ve sınırlı yetkili burjuva” konumundalar (Yine de mühendislerin belirli bir grubu dolaysız üretici konumundalar. Öğretmenlerin dolaysız üreticiliği ise daha sıkıntılı bir soruyu oluşturuyor).

- Öğretmenlik/hocalık ve mühendislik/teknokratlık, adları üzerinde olduğu üzere, en azından yapılan işin niteliği açısından saf üreticilik, işçilik, yaratıcılık değil (Gerek mühendis, gerek öğretmen örneğinde bilgi-beceri geliştirilmesi, yapıların planlanması ve inşası üretken emeğe denk düşerken şantiye şefliği veya derslik yönetimi sürdürüme, hatta denetime denk düşüyor).

- Geçim-refah şartları, mülkiyet durumları, çalışma şekil ve koşulları gibi özelliklere bakıldığında öğretmenlerin hemen tamamı, mühendislerin de büyük çoğunluğu aslında emeği ile geçimini sağlamaya çalışırken, yaptıkları işin niteliği açısından mevcut yapılanmada “üsttekilerin/yönetici azınlığın” (burjuvazi ve devletin) temsilcisi/yardımcısı/aracısı/ajanı konumunda olup, daha çok koordinatörlük, değer aktarımı ve denetim gibi işlevlerde bulunmaktadırlar. Öğretmenler “kamu otoritesini/devlet iktidarını” (mülksüz devlet temsilciliği), mühendisler ise “burjuva/işletme sahibi” kişi ve kurumların temsilciliğini (yarı mülklü işveren temsilciliği) yerine getiriyorlar. Çoğunlukla üretimden çok hizmet ağırlıklı bir konumda bulunuyorlar.

- Her iki gruba da düzenleme ve disiplin eşlik ediyor. Rasyonalizm ve pozitivistikten de yeterince nasipleniyorlar.

- Yine de öğretmenler daha çok bilgi ve aydınlanma, görece “öğrenci”, “okul”, “devlet” gibi daha “kolektif” alana; mühendisler daha çok teknik-bilim kanadına, görece “para”,

“piyasa”, “müşteri” gibi daha “iktisadi” süreçlere yakın bulunuyor.

- Öğretmenler görece şifreleme ile deşifre etme, mesafeler koyma-sınıflandırma ile yakınlaşma-paylaşma arasında sınırdaki bir yerlerde dururken; mühendisler görece sahip olma, ele geçirme, biriktirme-büyüme eğiliminde bulunuyorlar.

- Mühendislerin “karşıtına dönüşme” potansiyeli daha yüksekken, öğretmenler için bu dönüşüm daha sınırlı düzeyde kalıyor (farklı özlükler yeni yeni başlatılıyor).

- Mülkün ve yönetimin halkın olması durumunda halka hizmet edebilirler. Ancak şu anda mühendisler daha çok mülk sahiplerine, öğretmenler ise daha çok yönetici otoritelere (devlete) aracılık ediyorlar.

- Doğrudan üretici değil de aracı olanların tümünden kendisi-için sınıf olabilmesi de mantıksal olarak çelişik gözüküyor. Bu anlamda, salt bilinç yoluyla böyle bir yabancılaşmanın aşılmasını beklemek de gerçekçi gözüküyor.

- Tümünden burjuvalaşmaları, hele de öğretmenler için, imkânsız bir durum oluşturuyor. Tümünden proleterleşecekler mi? Bu yönde bazı işaretler olsa da böyle bir dönüşümü şimdiden kestirmek zor.

Ancak yekpare bir durum da söz konusu değil. Öğretmen ve mühendisler kendi içinde tekrar bazı ana konum ve eğilimlere ayrılmaktadır:

- İktidar/nemalanma süreciyle özdeşleşenler (öğretmen ve mühendislerin bir kısmı müdür, şef, yönetici olarak, koordinatör, kontrolör, müfettiş olarak, mevcut iktidarlara/yönetimlere yakın durarak avantajlı konum/ulufe arayışındadır),

- Tutunanlar/çalışkanlar/yer edinenler (çalışarak, yetenek ve disiplin ile başarılı olma, yükselme arayışındadır –bu konunun yani verimlilik, performans, çalışkanlık... vb. “sınıfların açıklığı” ile kombineli olarak çok dikkatle irdelenmesi gerekiyor-),

- Emekçiler (ne nemalanma, ne tutunma arayışında olup geçimi için çalışmakta ve geniş halk kesimleriyle hareket etmektedir).

Bir başka ölçüt de öğretmenler ve mühendislerin sermaye adına mı, yoksa kendi meslek grubu adına mı, veya halk adına mı hareket edeceğidir. Kimin yanında olacak? Bu açıdan bakıldığında üç ana tip öne çıkıyor:

- Devlet ve/ya kurulu düzeni sahiplenen/savunanlar,
- Mesleki özerklik arayışında olanlar,
- Halkın, emeğin yanında yer alanlar.

Mühendis ve öğretmenler daha çok bir “kast”, bir “zümre”, toplumun “ayrıcalıklı bir katmanı” olma arayışındalar. Toplumsal sorunlara duyarlı gözüküyorlar ancak “emek” çevrelerinden farklı bir konum istiyorlar. Kendilerini halkın değil, daha çok “işverenin” ve “devletin” temsilcisi sayıyorlar.

Toplumun entelektüel ve teknokrat kesimlerini oluşturan mühendis, öğretmen ve akademisyenlerin bu durumu; bilgi düzeyinin bilinç ve tutumlara farklı şekilde yansıdığını işaret ediyor. Çünkü tutumlar, salt bilgilerden değil, yapısal çıkar ve konumlarından daha çok etkileniyor. Yani tutum ve eylemlerimizin arkasındaki itki/motiflere iyi bakmak gerekiyor.

Hatta bilgi ve farkındalık, geniş kesimlerle dayanışma yerine küçük çıkarlara yönelmeyi daha kolaylaştırıyor. Bir çıkar sağlamayacağı halkla ve hakla birlikte olma yerine, yerleşik düzenle uyumlu somut bireysel iktisadi getirisi olacak arayışlara yönelmesi, araçsal akıl açısından tutarlı gözüküyor.

***Sav:** Devletin bekası veya iktisadi, sosyal, kültürel kalkınma ve bütünleşmeye sınıflı bir dünyada ve toplumda YEKPARE bakılamaz; farklı çıkar gruplarının farklı istemleri ve dirençleri olacaktır. Dolayısıyla karar süreçlerinde ve paylaşımında etki sağlanabilmesinde, hangi çıkar ve kültür grubunun kiminle hareket ettiği esaslı bir konudur (BLOKLAR).*

1980’li yıllarda Özal “benim memurum işini bilir” diyordu. “İşbitiricilik” olmasa da aracılık konusunda mühendis ve okumuş-yazmış kesimler bilgi ve beceri olarak da, tutum ve eğilim olarak da yatkın bulunuyor.

Ancak yine de uzun erimli ve makro anlamda bir soruyu daha sormak gerekiyor: Mühendis ve öğretmenler kime aracılık ediyor ve kimin işini bitiriyor?

3.2. Tartışma: “Beyaz Yakalı” Yanlış Bilinç veya Sınıfların Açıklığı, Disiplin, Örgütlü Çalışma, Aşırı Üretim, Statü ve Egemenlik

Mühendis ve öğretmenleri, biraz da basitleştirerek işteki başarısı ve tavır alışlarına göre 3x3 matrisi altında toplayabiliriz:

İşteki Başarı (Konum)	Tavır Alışlar		
	Yerleşik sistemle özdeşleşme	Mesleki özerklik	Halkçılık
Nemalananlar	X		
Başarılılar/Çalışkanlar	?	X	?
Emekçiler			X

Nemalanma/iktidar peşinde olanlar ile halkın yanında olanlar aşağı yukarı belirli bir şekilde tanımlanabiliyor. Burada en kritik sorulardan birini belki de “tutunan/çalışkan/başarılı öğretmen ve mühendisler”, bu anlamda “mesleki özerkliği” esas alanlar oluşturuyor.

Mevcut yapıların sürdürümü, ondan ne kadar nemalanılıyorsa, yani mevcut yapılanmada avantajlar arttıkça sahiplenilmekte; kayıplar durumunda gerilim ve çatışmalar artmaktadır.

Yani bir kişi veya grubun tavır alışlarını

- Mutlak konumu, geçim şartları, refah düzeyi,
- Görece konumu (sınıf ve statüleri),
- En önemlisi de “yükselme” şansı

birlikte etkiliyor.

Burada önemli **yapılandırıcılar** Marksist anlamda mevcut kaynaklar, teknoloji ve sınıflar iken, **yanıltıcılardan-çeldiricilerden** biri, Cassier’in anlatımıyla, bir gün **karşıtına dönüşeceği** (ezilenden ezene dönüşeceği) umudunun sürdürülebilirliği ile ilgili bulunmaktadır (statülerle ilgili). Yani alttakinin bir gün yönetici zümresine geçebilme, görece üst tabakalara doğru **yükselme potansiyelinin** olup olmadığı ile ilgili bulunuyor.

Dolayısıyla “yükselmeyi” de toptan dışlamadan mesleki/akademik/askeri/bürokratik hiyerarşilerin koyulması ve korunması; sonra da “fırsat”, “açıklık” “geçişkenlik” sunulması sistemin sürdürümünün en önemli mekanizmasını oluşturmaktadır (Hitler ve Stalin’in “parti” mekanizması buna ekstrem örnekler olarak gösterilebilir; genel ve yaygın örnek ise

“bürokrasi” ve “siyaset” sayılabilir). Toplamda ise sınıflaştırma ve statüleştirme mekanizmaları iş görmektedir. Kişilerin üst statülere geçme şansı oldukça mevcut sınıfsal yapı varlığını perçinlemekte, kapandıkça çökmektedir.

Yani itaat/liyakat ile birlikte aşağıdan yukarıya çıkışın; çavuşluktan subaya/generale; asistanlıktan doçente/profesöre/rektöre, memurluktan şefliğe/müdürlüğe, işçilikten ustalığa/işverenliğe dönüşüleceği umudunun sürdürümü en önemli mekanizmayı oluşturmaktadır. Ayrıca statü atlamaları başarı ve adalet örneği gibi sunularak emekçiler için yanlış bir umut da oluşturuyor (“bir havuç binlerce eşek”). Gramsci, köylülerin en çok da öğretmen, imam, noter/avukat, doktor gibi kişileri kendilerine model aldığını söylüyordu.

Sav: Çeşitli pozisyonlara bölme ve sınırlı geçiş şansı vermeye dayanan liyakat ve meritokrasi sistemi veya sınıfın açıklığı sayıtlısı; liberalizmin en önemli meşruiyet araçlarından birini oluşturmakta, pozitivism ve pragmatizm de (reel durum) buna eşlik etmektedir. Sınıfın açıklığı, sınıflı toplumu tutan en önemli yapısal ve ideolojik araç olarak işlemektedir.

Yukarıdaki somut verilerle ilişkilendirirsek şeflik, müdürlük, ara denetleyici konumlar ve bir miktar birikim yapma şansı (iyi ücret veya kazanç elde etme şansı) gibi fırsatların sınıfsal konumu da bilinci de bulanıklaştırdığı söylenebilir. Hatta çalışkan/başarılı öğretmen ve mühendis sadece düzenleyici ve denetleyici olarak rol almıyor, aynı zamanda aşırı üretim üzerinden hem artıdeğeri artırıyor, hem de kendisi de nemalanarak aile, devlet, din, otorite, disiplin gibi ortak düzeni daha çok temsil ediyor ve savunuyor. Yani işlevsel olarak hem iktidarın işine geliyor, hem de “düzenin” temsilciliği/teknokratlığı/değer aktarıcılığı ile sosyal saygınlık içinde yüksek konumda olmaları sistemle özdeşleşmeleri için uygun şartları oluşturuyor.

Yaşamak için beslenme güdüsü araçsallaştırılarak örgütlü çalışma (**aşırı üretim**) üzerinden doğanın ve emeğin sömürsü haline getirilmektedir. Geçim için çalışma, tüketim için çalışmaya dönüştürülmektedir. Yabancılaşmış emek (aşırı üretim) bu anlamda ciddiyetle üzerinde durulması gereken bir hususu oluşturuyor. Yükselme ise bu aşırı çalışmanın arkasındaki en önemli meşruiyet ve itkiyi oluşturuyor.

Çalışkan öğretmen ve mühendis de bu sürecin önemli bir parçasını oluşturuyor. Öğretmen

ve mühendislerin önemli bir kısmı sonuçta iktidarla özdeşleşiyor ve “üstün öldürücüyü” destekliyor, hatta onun adına “disipline ediyor/öldürüyor”.

Poulantzas’ın (1980: 247) yorumu ile, **doğrudan üretken olmayan** küçük burjuvazi grubunda yer alan öğretmenler, aslında çok önemli bir işlevde bulunmaktadır: **Artıdeğer üretiminin yeniden-üretimini sağlayan koşulların üretimi.**

Mühendisler için ise daha doğrudan bir değerlendirme yapılabilir: **Artıdeğer üretiminin eşgüdümünün ve sürdürümünün sağlanması.**

Bu durumun, öğretmen ve mühendisin dünya görüşü mü, ideolojisi mi, yanlış bilinci mi olarak adlandırılıp adlandırılmayacağı ayrı bir tartışma konusunu oluşturuyor. Kaldı ki bir grup öğretmen ve mühendis de türdeşinin yanında yer alabiliyor.

Özetle öğretmenlik veya mühendislik kendiliğinden kötü olmayıp mevcut durum ve yönelimleri dikkate alınmak durumundadır. Mesleki farklılaşma; ilgi ve gereksinimlerin daha kolay karşılanmasına yönelik bir işbölümüne de dayanabilir, mevcut iktidar ve yapının dayatılmasına yönelik bir örgütlenme tarzı da olabilir. Çoğu kez ikisinin karışımı şeklinde işlemekte; bazı ihtiyaçları karşılarken, bir yandan da mevcut yapıların sürdürümünü sağlamaktadır.

İdeolojik farklılaşmalar veya “yanlış bilinç” de metafizik bir öge değil, daha çok mevcudun yabancılaşmasıdır. Başta statü ayrışmaları, eğitsel ve mesleki konum ve saygınlıklar sınıf içi ve sınıflar arası yarılımlar için bir mekanizma olarak kullanılmaktadır. Dahası kimlikler; toplumsal cinsiyet, akrabalık, memleket, etnisiter... tüm bunlar aynı zamanda kişinin kendisini objektivasyon (gerçekleştirme, ifade etme) yolları olduğu halde, iktidar arayışlarında hiyerarşik bir düzenleme aracı haline getirilerek çoğu kez türdeşinin, insan oluşunun, doğadan oluşunun önüne geçebilmekte; bu anlamda aynı zamanda bir “yabancılaşma” ajanı haline gelebilmektedir. Mevcut özellikler, bir zayıflık ve zaaf haline dönüştürülebilmektedir.

Sav: Öğretmen ve mühendisler; salt varlık olma anlamında bile kendinde bir güce sahiptir. Bu gücün iktidar (hegemonya, hâkimiyet) arayışına dönüşüp dönüşmeyeceği, onların hiyerarşik pozisyonları ile istenç ve bilinç düzeylerine bağlı bulunuyor. Yani en önemli

Bir başka deyişle, en çok da sınıf içi ayrışmalar veya statüler, okumuş yazmış kesimlerin hem kendine hem de türdeşi halka, dahası aynı zamanda sınıflarına yabancılaşma işlevi/aracı rolünü yerine getiriyorlar. Dahası, sınıfların açıklığı (somut anlatımla mevcut yapı içinde yükselme şansları) ve bununla çoğu zaman paralelleşen statü farklılaşmaları sınıflı toplumun sürdürümünün de en önemli mekanizmalarını oluşturuyorlar.

Summary

“Discussions on Power, Domination, Class and Status –Engineer and Teacher Examples”

B. Russell argued that the main theme of the sociology should be “power”. Accordingly, “power relations” more or less effect all fields of social life from micro level interaction to macro level stratifications.

Although one can assert that sociological studies examine power relations intensely, it does not regard the differentiation among; a) power, strength, ability, b) force, coercion, press/sure, violence, c) sovereignty, d) hegemony, and at least the differentiation between power and domination. Beyond that in terms of “human capital, cultural capital” (such as Chicago School, Bourdieu) soil, human, culture and capital are confused with oneanother.

Another significant problem is the relation between the class and statue of persons and groups with domination. In every domination relation, there is a need of the latter component:another person, categorie or class. According to the ownership/possession (private ownership) seems preliminary. Domination seems a reflection of property, and sometimes it occurs as a concomitant of possession. When we remove property, class differentiation loses its material bases. However, for the remaining of the former (property) the domination (when required it has potential of using force) can be indispensable.

Another important issue is the border between self-actualization and alienation in the relations of community and power. The relations of human and social groups with other people and groups based on will, libido, power, source, information and technology are not hegemony

relation by itself. Again, the methodology that it uses in this process is not domination means by itself. However, all kind of domination orientation upon nature and its own fellow creature are forms of alienation of power/energy/libido.

Here, the basic arguments are a) each power are not domination, but all domination and hegemony need power”, b) more than as a potential power, “domination and class reproduce themselves vice versa. and c) it is admitted that alienation accompany all kind of relations between domination and class, e) it is asserted that in definition of the phenomenon of class, “livelihoods” is one of the restrictive facts and f) “classes openness” and in-class status differentiation are basic mechanisms in the reproduction of class societies.

This article has three main questions empirically: a) First of all, what are class situations of teachers and engineers in objective conditions? b) What kind of mentality they have? To whom or to what they identify themselves, to whom/to what they stay close or away? c) Are there any relationship between their statuses and their orientations?

These main questions, their classes and their orientations, are examined in the context of six empirical surveys and other current researches and statistics. One of the six researches is on civil engineers and the other five are on teachers.

According to empirical data from these researches, when we examine such conditions of income and prosperity, possession, work type and its conditions, nearly all teachers and a great number of engineers are in fact earn their lives by their labor. Nearly all of the teachers and most of the engineers are dependent on another class to earn their life. In this sense, they are not autonomous from other groups both in their life and their decisions (with money, prosperity, possession). In other words, they do not belong on upper class. Besides, teachers and engineers are at least not pure proletarian groups, that is they diverge as a member of pretty bourgeois from labourers who earn their lives by directly production.

Teachers and engineers are in a position of a mediator or agent of bourgeoisie and state. Their function is generally coordination, transmission of value and control. Teachers fulfill the role of representating “public authority/state power” while engineers carry out the role

of representing bourgeoisie/owner of a management or institutions. Teacher tend to have knowledge and enlightenment, relatively close to “collective” fields such as “student”, “school”, “state”. Engineers tend to be close technique-science wing, relatively in tendency of economic process such as to have “money”, “market”, “customer”, capture, and accumulation-growth.

An engineer and a teacher who retreat from direct production cannot be a class for self. At least, they are not a group who act as proletarians. They are more likely seeking to be, a cast or a categorie, “an executive strata” of society. Put it in Poulantzas’s words, teachers who appear in a group of petit bourgeoisie, who are not direct producers, provide the reproduction conditions of the reproduction of surplus value; while engineers provide the ordination of surplus production and its reproduction.

However, teachers and engineers do not have homogenous positions and tendencies. Teachers and engineers are again divided into different stratas within themselves as ideological:

- a) Those who identify themselves with hegemony/accumulate interest process= defend state and/or the status quo;
- b) Those who cling/diligent/earn a place= seek professional authonomy and dominance;
- c) Workers=solidarity with society and labor.

All of these positions and tendencies are not only totally symmetrical, but it also contains some asymmetries in itself.

Kaynakça

Adorno, Theodor W.

1998 **Minima Moralia**. İstanbul: Metis.

Adorno, T.W., Frenkel-Brunswik, E., Levinson, D.J. & Sanford, R.N.

1982 [1950] **The Authoritarian Personality**. New York: W.W. Norton.

Akşit, B.

1985 **Köy, Kasaba ve Kentlerde Toplumsal Değişme**. Ankara: Turhan Yay.

Arendt, H.

1997 **Şiddet Üzerine**. İstanbul: İletişim.

Aron, R.

1986 **Sosyolojik Düşüncenin Evreleri**. Ankara: TİB.

Artun, A.

1999 **Fordizm ve Mühendisin Dönüşümü**. Ankara: TMMOB.

Balibar, E., Wallerstein, I. (der.)

1995 **İrk, Etni ve Sınıf**. İstanbul: Ayrıntı.

Başkaya, F., Örnek, A. (der.)

2008 **Ekonomik Kurumlar ve Kavramlar Sözlüğü**. Eleştirel Bir Giriş. Ankara: Özgür Üniversite.

Benjamin .

2005 **“Şiddetin Eleştirisi” İç. Benjamin (der. Besim F. Dellaloğlu)**, İstanbul: Say Yay. s. 101-124.

Bernstein, H.

1988 **“Capitalism and Petty-Bourgeois Production: Class Relations and Divisions of Labour”** *The Journal of Peasant Studies*, Cilt:15, No:2

Bilir, E.

2005 **“TMMOB ve Mimar-Mühendislerin Değişen Profili”**. www.sendika.org. (al. 3 Ekim 2005).

Boratav, K.

1995 **İstanbul ve Anadolu’dan Sınıf Profilleri**. İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yay.

Bottomore, Tom.

1987 **Siyaset Sosyolojisi**. Ankara: Teori.

Bourdieu, Pierre

2006 **Pratik Nedenler**. İstanbul: Hil.

Buğra, Ayşe (der.)

2010 **Sınıftan Sınıfa Fabrika Dışında Çalışma Manzaraları**. İstanbul: İletişim.

Canetti, Elias

1998 **Kitle ve İktidar**. İstanbul: Ayrıntı.

Clegg, S.R.

1989 **Frameworks of Power**, London:Sage.

Damon, W.

1990 **Die soziale Welt des Kindes**. Frankfurt am Main: Suhrkamp.

Darwin, C.

2006 [1859] **“The Origin of Species”**, <http://www.literature.org/authors/darwin-charles/the-origin-of-species>).

Ditrich E.J; Radtke, F.D. (Ed.)

1990 **Ethnizität - Wissenschaft und Minderheiten**. Opladen:WDV.

Ecevit, M.

1997 **“İç Göçün Unutulan Kaynakları: Tarımsal Farklılaşma ve Dönüşüm Dinamikleri”**, iç. II. Ulusal Sosyoloji Kongresi, Toplum ve Göç. Ankara: Sosyoloji Derneği, s. 493-501.

Engels, F.

1999 **Tarihte Zorun Rolü.** Ankara: Sol Yay.

Engels, F.

1977 **Der Ursprung der Familie, des Privateigentums und des Staats.** Pekin: Verlag für Fremdsprachige Literatur.

Erbaş, H., Coşkun, M.K., Yüzüak, D. (der.)

2007 Fark/Kimlik Sınıf. Ankara: EOS

Foucault, Michel

1992 **Ders özetleri. 1970-1982.** İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Foucault, Michel

1992 **Hapishanenin Doğuşu.** Ankara: İmge.

Foucault, Michel

2001 **Toplumun Savunmak Gerek.** İstanbul: YKY.

French, J.R.P., & Raven, B.

1959 **‘The bases of social power,’ İç: Studies in Social Power. (der. D. Cartwright).** Ann Arbor, MI: University of Michigan Press.

Freud, S.

2000 [1933] **Fragen der Gesellschaft. Ursprünge der Religion.** Frankfurt am Main: Fischer. s.275-286.

German, Lindsey

2006 **Cinsiyet, Sınıf ve Sosyalizm.** (Çev. Yıldız Önen). İstanbul: Babil

Giddens, Antony

2000 **Siyaset, Sosyoloji ve Toplumsal Teori.** İstanbul: Metis.

Gramsci, Antonio

2011. **Hapishane Defterleri.** (Çev. Adnan Cemgil). İstanbul: Belge.

Gramsci, Antonio

1966. **Hapishane Mektupları.** İstanbul: Gerçek.

Grint, K.

1998 **Çalışma Sosyolojisi.** Bursa, Şanlıurfa: Alfa.

Grotovent, H. G.

1995 **“Kişilik Gelişimi”. İç. Ergenliği Anlamak.** (der. J. Adams) Ankara: İmge. s.153-184.

Gümüş, Adnan.

2004 **İlköğretim Türkiye Taraması.** Eğitim Sen Yayınlanmamış Araştırma Raporu.

Gümüş, Adnan.

2006 **Ortaöğretim Türkiye Taraması.** Eğitim Sen Yayınlanmamış Araştırma Raporu.

Gümüş, A., Ecevit, M.

2009 **Eğitim Emekçileri Çalışma Profilleri ve Örgütlenme Sorunları.** Eğitim Sen Yayınlanmamış Araştırma Raporu.

Gümüş, A., Gömlüksiz, M.

1999 **Din, Milliyetçilik ve Otoriteriyenizm.** Ankara: Eğitim Sen.

Gümüş, A., Olgun, A.

2008 **İnşaat Mühendisleri – Fiziki Mekânlar Zihni Mesafeler.** Adana: Adana İMO.

Gümüş, A., Tümkaya, S., Dönmezer, T.

2004 **Sıkıştırılmış Okullar**. Ankara: Eğitim Sen.

Hanel, Robin.

2004 **Siyasal İktisadın ABC'si**. (Çev. Yavuz Alogan). İstanbul: Ayrıntı.

Harvey, D.

1997 **Postmodernliğin Durumu**. İstanbul: Metis.

Heckmann, Friedrich

1992 **Ethnische Minderheiten, Volk und Nation -Soziologie inter-ethnischer Beziehungen**. Stuttgart: Ferdinand Enke Verlag

Hegel, G.W.F.

1986 **Seçilmiş Parçalar**. İstanbul: Remzi.

Heitmeyer, W.

1994. **“Das Desintegrations-Theorem”. Ein Erklärungsansatz zu fremdenfeindlich motivierter, rechtsextremistischer Gewalt und zur Lähmung gesellschaftlicher Institutionen**. İç Das Gewalt-Dilemma. (der. W. Heitmeyer). Frankfurt am Main: Suhrkamp. s.29-72.

Hill, Paul B.; Schnell, Rainer

1990 **Was ist Identität? İç: Generation und Identität. Theoretische und empirische Beiträge zur Migrationssoziologie**. (der. Esser/Friedrichs). Opladen: Westdeutscher Verlag. s. 25-42.

Hobbes, T.

1992 [1651] **Leviathan**. İstanbul: YPK Yayınları.

Horkheimer, M. & Adorno, T. W.

1995 [1947] **Aydınlanmanın Diyalektigi – Felsefi Fragmanlar I-II**. İstanbul: Kabcacı.

Horkheimer, M. & Adorno, T.W.

1956 **Soziologische Exkurse**. Frankfurt: Institute für Sozialforschung .

Horkheimer, M.

1998 **Akıl Tutulması.** İstanbul: Metis.

Hout, M., Brooks, C. Manza, J.

2007 **“Post-Endüstriyel Toplumlarda Sınıfların Kalıcılığı”.** İç: Fark/Kimlik Sınıf. (der. H. Erbaş). Ankara: EOS, s. 73-86.

İbn-i Haldun

1991 **Mukaddime.** İstanbul: MEB.

Kağıtçıbaşı, Ç.

1973 **Gençlerin Tutumları. Kültürlerarası Bir Karşılaştırma.** Ankara: ODTÜ.

Kandiyoti, Deniz

2007 **Cariyeler, Bacılar, Yurттаşlar. Kimlikler ve Toplumsal Dönüşümler.** İstanbul: Metis.

Karadayı, F.

1998 **İlişkili Özerklik: Kavramı, Ölçülmesi, Gelişimi, Toplumsal Önemi, Gençlere ve Kültüre Özgü Değerlendirmeler.** Adana: Çukurova Üniversitesi Basımevi.

Kasapoğlu, A. M.

1999 **Sağlık Sosyolojisi –Türkiye’den Araştırmalar.** (Yay. Haz. M. Ecevit) Ankara: Sosyoloji Derneği.

Keyder, Ç.

1983 **Toplumsal Tarih Çalışmaları.** Ankara: Dost Yay.

Köse, Ahmet Haşim, Öncü, Ahmet

2000 **Kapitalizm, İnsanlık ve Mühendislik.** Ankara: TMMOB.

Larrain, Jorge

1995 **İdeoloji ve Kültürel Kimlik.** (Çev. Neşe Nur Domaniç). İstanbul: Sarmal

Le Bon, G.

1999 **Kitleler Psikolojisi**. İstanbul: Timaş.

Lederer, G., Schmidt, P. (der.)

1994 **Autoritarismus und Gesellschaft**. Opladen: Westdeutscher Verlag.

Lenin, V.İ.

1996 **İşçi Sınıfı ve Köylülük**. (Çev. Muzaffer Erdost). Ankara: Sol Yay.

Lukes, Steven M.

1974 **Power: a Radical View**. Macmillan.

Marx, K.

1975 [1865] **Lohn, Preis und Profit**. Peking: Verlag für fremdsprachige Literatur.

Marx, K.

1977 **“Fransa’da İç Savaş”**. İç: Marx&Engels Ausgewaelte Schriften I s. 452-453.

Marx, K.; Engels, F.

1977 **Devlet ve Hukuk Üzerine**. İstanbul: May.

Marks, K.; Engels, F.

1979 **Komünist Partisi Manifestosu**. İstanbul: Aydınlık Yayınları.

Marx, K.

1993 **Kapital (1. Cilt)**. Ankara: Sol Yay.

Mead, G.H.

1973 **Geist, Identitaet und Gesellschaft**. Frankfurt/M.

Merton, Robert K.

1968 **Social Theory and Social Structure**. New York: Free Press, 1968.

Mitscherlich, A.

2000 **Bariş Düşüncesi ve Saldırganlık**. İstanbul: Cem.

Montada, L.

1995 **“Moralische Entwicklung und moralische Sozialisation”** iç.
Entwicklungspsychologie (der. R. Oerter & L. Montada).. s.862-894.

Montesquieu

2011 **Kanunların Ruhü Üzerine.** (Çev. Fehmi Baldaş). İstanbul:HiperLink.

Mueller, H-P.

1992 **Sozialstruktur und Lebensstile.** Der neuere theoretische Diskurs über
soziale Ungleichheit. Frankfurt/M.

Öngen, Tülin

1996 **Prometheus’un Sönmeyen Ateşi Günümüzde İşçi Sınıfı.** İstanbul:
Alan Yay.

Öngen, Tülin

2002 **“Marx ve Sınıf”**, Praksis, S. 8, Ankara, s. 9-28.

Oerter, R. & Montada, L. (der.)

1995 **Entwicklungspsychologie.** Weinheim: Beltz.

Oesterreich, D.

2000 **Autoritäre Persönlichkeit und Sozialisation im Elternhaus.
Theoretische Überlegungen und empirische Ergebnisse.**
İç. Autoritarismus. Kontroversen und Ansätze der aktuellen
Autoritarismusforschung. (der. S. Rippl, C. Seipel & A. Kindervater).
Opladen: Leske + Budrich. s.69-91.

Poulantzas, N.

1980 **Faşizm ve Diktatörlük.** İstanbul: Birikim.

Rattansi, Ali; Westwood, Sallie

1997 **İrkçılık, Modernite ve Kimlik.** İstanbul:Sarmal.

Redfield, R.

1967 **“The Folk Society” iç. The Study of Society, An Integrated Authology**
(der. I. R. Peter). New York: A Random House Book.

Rex, John

1986 **The Role of Class Analysis in the Study of Race Relations- a Weberian Perspective. İç: Theories of Race and Ethnic Relations.** (der. Rex & Mason). New York u.a.:Cambridge. s. 64-83.

Riches, David (Ed.).

1989 **Antropolojik Açıdan Şiddet.** İstanbul: Ayrıntı.

Rippl, S., Seipel, C., Kindervater, A. (der.)

2000 **Autoritarismus. Kontroversen und Ansätze der aktuellen Autoritarismusforschung Opladen: Leske + Budrich.** 215-237.

Rudra, A.

1988 **“Pre-Capitalist Modes of Production in Non-European Societies”**, The Journal of Peasant Study, Cilt:15, No:4.

Russell, Bertrand

1994 **İktidar.** İstanbul: Cem.

Smith, Adam

2011 **Milletlerin Zenginliği.** (Çev. Haldun Derin). İstanbul:İş Bankası.

Sorel, Georges

2008 **Şiddet Üzerine Düşünceler.** (Çev. Anahid Hazaryan). İstanbul: Epos.

Stillo, M.

2004 **“Antonio Gramsci”.** www.theory.org.uk Resources Antonio Gramsci. htm (al. 01.12.2004)

Strinati, D.

1995 **An Introduction to Theories of Popular Culture,** Routledge, London.

Şimşek, Ali.

2005 **Yeni Orta Sınıf.** İstanbul: Epokhe.

Thomson, George.

1991 **İnsanın Özü.** (Çev. Celâl Üster). İstanbul: Payel.

Tillmann, K.-J.

1997 **Sozialisationstheorien.** Hamburg: Rowolts.

Timur, Taner.

1994 **Osmanlı Toplumsal Düzeni.** İstanbul: İmge.

Toffler, Alvin.

1990 **Powershift: Knowledge, Wealth and Violence at the Edge of the 21st Century.** Bantam Books.

Tonak, Ahmet.

2009 **“Servet ve Gelir Dağılımı”.** Birgün, 7 Şubat 2009, <http://www.birgun.net>

Toynbee, A.

1989 **Militarizmin Kökenleri.** İstanbul: A.

Veblen, T.

1921 **The Engineers and the Price System.** New York: B.W.Huebsch.

Veblen, Torstein

2005 **Aylak Sınıfın Teorisi.** (Çev. Zeynep Gültekin – Cumhuriyet Atay). İstanbul: Babil.

Wallerstein, I.

1992 **Tarihsel Kapitalizm.** İstanbul: Metis.

Wallerstein, I.

1995 **“Sınıf Çatışması.” İç. Irk Ulus Sınıf.** (der. Balibar & Wallerstein). İstanbul: Ayrıntı. s. 145-156.

Weber, M.

1987 **Sosyoloji Yazıları.** İstanbul: Hürriyet Vakfı.

Wesolowski, Wlodzimierz

1990   **“Transition from Authoritarianism to Democracy”**. Social Research.
Cilt:57, No:2, s.435-462.

Williams, Raymond.

1993   **Kültür**. Ankara: İmge.

Wright, E.

1985   **Classes**. London: Verso.

Worsley, P.

2007   **“Sınıf”**. **İç: Fark/Kimlik Sınıf**. (der. H. Erbaş, M.K. Coşkun, D.
Yüzüak). Ankara: EOS